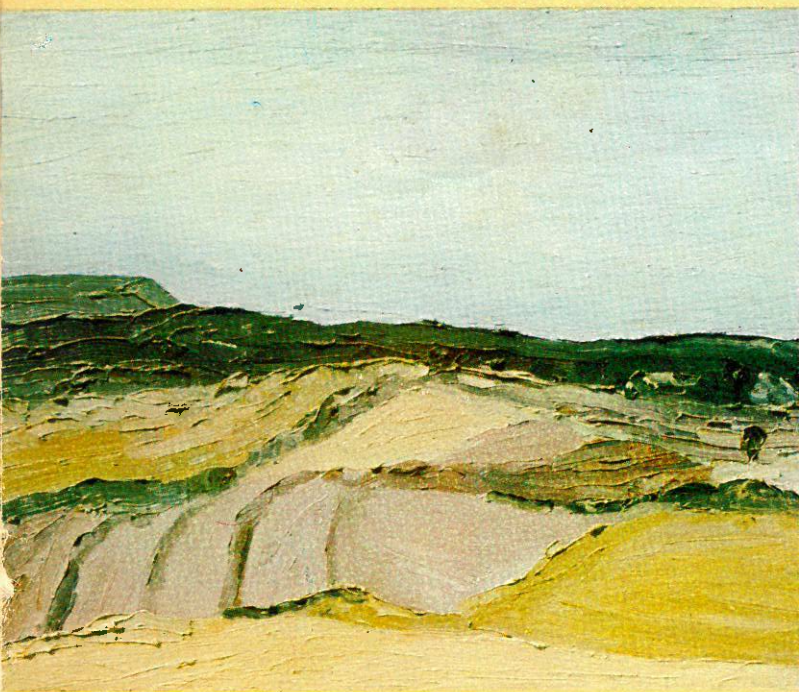

Martin Ugalde

ITSASOA · UR-BAZTER
LUZEA DA

GERO

ITSASOA UR-BAZTER LUZEA DA

Martin Ugalde

Literatura

Dionisio Amundarain-ek euskaratu du

Gero
Euskal liburuak
Ediciones Mensajero - Bilbao

Azala: Carlos Bizkarrondo

D. L. BI - 302 - 1973

I S B N 84-271-0607-6

©Argitaratzailea: Ediciones Mensajero - Ap. 73 - Bilbao

Irarkola: E. Belgas, Tercio Ntra. Sra. de la Cabeza, 2 - Bilbao-12

*Herrikoitasunean anaia sentitzen
dudan Iñaki Zabala Sarria-ri.*

1

Zera da: gorputzilari hurbiltzearen pareko.

Badakizu, haragi horretan, gaineko azaletik ageri den hezurtza horretan, inor ez dela bizi, iadanik. Eta, halaz guztiz, hildakoa edonon nabari duzu: oin azpian duzun lurrak suma erazten dizu hildakoa, iadanik ikus ezineko zeruak, isiltasun-itsaso luze-zabal honek, mugagabe honek, belarriak luze-luze ipintzeke entzungarri den isiltasun honek. Zutik ala jarririk ala hilik zauden jakin ezinik. Txantxetako gauza, agian. Baliteke ere, hala ez izatea; ditekeana da, behatzez ukitzen duzun uretan itsaso guztia sakonen baten ertz barea topatea. Behar bada, hibaietatik datorren uraz, leporaino betetzen ari da ozeanoa; agian, alderantziz, betirako zeruruntz doa itsasoa: han bilatu behar, ba, ororen jatorria; orobat, han bilatu behar bizi-uraren sorburua. Hau misterioa! Ezer-ez bat izaki hemen edonorentzat, eta Jainkoaren eskuinera hel erazten: Gauza Oro –hildakoa bera ere– betetzen duen ikusezineko mugagabetasunaren jabe! Eta hori, norberaren esperantza izan zitekeen hildakoa, ukitzen duen lurrean, begiratzan duen zeruan, entzuten ez duen isiltasunean, aurrerantzean axola ez zaion herio-usainean iadanik bizi ez delarik.

Betiko lotara heldu dela jakiteke joan denaren pareko.

Eta Hauzi-mahain baten aurrean gertatu; ez, Dotrinakoan adierazi dizutenaren eta Zuzena izanen dela dakizunaren aurrean, ez; kaxkoak eman bezala epaitzen duenaren aurrean baizik: edo, bakean zoazkeala eta hala uzten zaituenaren aurrean; edo, gorputza goitik behera, arraultz usainean-edo, arakatu dizuten eta azala kolorez aldatzen ikusi dizuten esku-begietan giza-arrastorik utzi ote duzun kezkatik bakea lor dezazun, tiro bat emanda bialtzen zaituenaren aurrean: frankotan, zure argal izateak nahiz hezurretaraino beldurra agertzeak erabakitzen du jantokira eramane zaitzaten ala hilik ere mintzo direnen gorputzak usteltzen direneko mazmorretara bota zaitzaten; ala, muinetako, zainetako, haragiko, hezurretako, zeure baitako odol apurraren –ez lukainkak egitekoarenaz– berotasunaz desjabe zaitzaten; horrela, bihotzetik nahiz, zuzenezuzenean, urdailetik darioten hotz-beroz biziki itsatsi izan diren oroitzapenak, nahiz begitatik eta belarritik, nahiz esku-azal zuritik edo beltzetik edo horitik, nahiz han ala hemen jaio izatetik, nahiz amarik, andregairik, andrerik, seme-alabarik izatetik ala ez izatetik, nahiz hiltzeko ezeren oztoporik ez izatetik darioten oroitzapenek, zure baitan koloka egin dute, eta banatu egin dira. Edozein egunetan eta tokitan jaiotzeagatik bakarrik, sartzen ala irtetzen ari zaren ez dakizula, geratzeko ala bidenabar zauden ez dakizula, asko, gutti, ezer jateko ote dagoen ez dakizula; bekatu den haragia, garesti den ogia jan kezka, ardo ordigarria edan beldurrez; komeni ez dena, argiaz gehiegi ikusteko edo, gaitzago dena, ilunpean geratzeko beldurrez; gau t'egun, norberarena ala hauzokoarena den jakiteke, jatorri hutsez jaiotzetik norberak daraman herio-usaina gizaki guztiena ote den jakin-minez, ustel usaina jasaiten.

Hildakoen artean bizirik ote zauden jakin ezinari larridura dario; agian, bizi den hanbategatik hiltzen ari ote zaren kezkarri dariona da.

Nor zaren ez dakizu: zerori zaren ala hilik ere higitzen ari den norbaiten tarterikoa? Ala, bizirik, hil ezinda, egonean dagoenen bat? Iztarraren haztaka ari zara, ni orain bezala; neroni naiz, besteren baten traputan neure burua dantzut, minezko haragitan neure burua sumatzen dut. Eta intziriak entzuten ditut, mehe, ezkutuko, noiz-behinka epailearen mahainetik burrustan, eta algodoizko garraisia nere belarrietara: ezin gorrarena egin nik; beste zenbait ahoan geratzen da, ezin hetsita irekirik dagoenean, lehor, mintzo ezinekoan. Eta egur-zartakoak sentitzen dira, bat-bateko aire-boladak; eta ez gutti. Horra: argi izpi, oholezko oin eta esku eta egurrezko burua hotz gaitzaz; sudurrik ez dudalakoan, belarririk gabe; begi makartsuetan hazkurea: bestela, ezin begira gela handi honetako errezkadan aurrea hartu didatenei. Bat-batean, neure buruarekin egiten dut topo, hiltzera daramatenarekin, bere erropa eta guzti (erropa guttirekin), haragi ergel, hezur handi eta luze, haritz pitzaturiko buruan neure herriko txapelarekin, galtzerdiak oinetan, gonaz ez baina galtzaz, korbataz, frentean, beste alderdian, orain hilabetetsu hil zen nere koinatuaren gabardinaz.

Agian, neronek garbitu nuen gizarajoa.

2

Eta goardarik, bat bakarrik ez.

Hilik bide dago, ni bezala; ala, bakearenak betirako egin duela jakiteke, alkandora zuri pean ezkutaturik, zigorka ehoriko hezur-irina jaten ari da, eta begietako ura edaten, eta ispiriturik gabeko usoak hegaka begira dago, eta ardoa ardo huts bait litzan edaten, ogia ogi huts bait litzan irensten, eta, alfonbra astintzen nahiz mekanikariren baten galtzei hautsa kentzen ari den baten antzera, egunoro kristorenak ematen.

Bere ogibideari dagokion lana, gaiztakeriarik gabea.

Ezarian, usainera egiten ari naiz; herio-usaina darion gela zabal honetako orru arretsira. Banan banan, hiru mahainen aurretik lerra erazten gaituzte, urdaila ikertzeko makinak iduri bata bestearen ondoren emanik dauden hiru mahainen aurretik; kolore honetako ala besteko odola ote duzun begiratzeko; buztanik ba ote duzun: zenbaitetan ezinbestekoa izaki buztana ere, ezarri egiten dizute; gibelik ba ote duzun, giltzurrunik; farrrik ote dagizun, zertaz eta nola; apezik atsegin ote zaizun, abiadore ote zaren; urrunetik norbaiten burua apuntatu eta zast emateko adinekoa ote zaren; oin-zapal ote zaren, bihotza zirrikari ote duzun ala mutu, idazki asaldariren bat ezarririk ote daraman; beste alderdikoa izan arren, zeure aita maite ote duzun; semea ala alaba ote duzun, ala biak eta zergatik; ezkondurik ote zaren, ofizialki alegia...

Hil behar, eta ezin! Mahain bakoitzaren aurretik, bataren eta bestearen eta bestearen aurretik igaro behar; paperak ikusterat eman, lotsa ere bai ledukakeenak, beldurra ere barruntatzen dizutenean; mintzatzean –mintzo bazara, mintzatzen uzten badizute– ateratzen duzun ahotsa; begiratua bera arakaten didate, praka azpikoak, kamiseta saretua, belaun hezurak, galtzerdi zulatuak, bihotz hautsia, biriketako tiroa (aspalditik hetsia egon arren)..., nere arreba tisikoa (eta orain alargundua) sanatorioan, nere aita elbarria, orain hamabi urte hildako nere ama, beste bati ohekideturiko nere andregia, nere alaba (oraino bizi baldin bada) bere amarekin, –zer ez?–, guztia, goitik behera miatzen naute begi handi horiek, Röntchengailua iduri.

Hori guztia jo dizazukete begiz, amen batetan, mahain horietako baten aurrean.

Eta are.

Dokumentu honen beharrea nago. Inor ez da nor, eta ni guttiago, paper batetan adierazia ezen.

«Justi Aldanondo...? Zu ahal zara...?»

Hau isiltasuna eta hizketa-hots bakan hotza gela honetan!

Gizona, zutik, erdi-ilunean murgildurik, eta tartea, goi-behea, zenbait zigor-makila, oker-okerrak, esku bihurrez seinalatzen; hemendixe ikusten ahal ditut; besoa bildu egin du bat-batean, aulkian dagoenaren oihua honela esanki, entzuteko:

«Mintza hadi gogorrago...».

Eta zutik dagoenak, aho-betea, plast:

«gerra arte han bizitu nintzen».

Galtza urdinekoak aurrera dagi, bi eskuak mahain gainea, ni konfesonarioan belaunikatzen nintzenean bezalatsu; eta agureari ahotsa apaltzen zaio ezin entzun beste, eta Don Inozentzioren beso luze artean dakust nere burua, birika bateko ahotsez belarrira galdezka: noizdanik ote nengoen aitortu gabe; hilabete t'erdi; t'erdi?; bai...; zer dela-eta, erdi?...; baina, gozoki galdetzen zidan eta nere buru gainea Jainkoaren esku leuna somatzen nuen bere barkazio graziaz ukitzen, eta areago galdetzeke; jakiteko, ez zuen harek galdetu behar handirik; eta, bere urteak eta guzti, adiskidekiro mintzo zitzaidan: aingeruen ogiz janaritzeaz, zuhaitz asko landatzeaz, nere aitona zenari antzo, gizarajoa pulmoniaz eta eroskor hiltzean, askori Elizakoak ekartzeaz; halere, hain gailen izanik ere, argiaren eta aitorlekuaren itzal baketsu eta barearen jabe izanik ere, Don Inozentziok, agurtzeko buru gainea ezartzen zidan bere esku luze zuriaz gurutze-seinalea eginaz, nere bekatu guztiak barkatu egiten zizkidan; baina, ni nor nintzen zekielarik, nere izena ez zuen aipatzen ere, eta egun batez elizara bidetako eskaileretan gora (arnasaldi batez igo ezinda) zihoalarik egin genion ixekaz, ez zen gogoratzen. Bai, horixe zen guztia; hiru egun aurretik nere aitaren begiek begiratu nindutenean eta baietz esan nionean, gudu bukatua zela, eta bere urezko kristalen zehar, bekokian neri musu bat ematearren bere gurgilezko aulki gainera makur nendin eskatuaz, bere begi urdinetako eramanpen lausotuaz ikusi ninduenean... Eta galtza urdinezko gizona eta seme-alabeen aita daitekeena, juezari mintzo zaio hurbil hurbiletik; ezin entzun izan diot; nere aita darakarkit burura, egun batez nere alabaz mintzo zitzaidanean, eta ez zidan sinetsi nahi izan bere amak nora bialia zuen ez nenkiela esatean, eta egia biribila zen, mahaineko agurea esaten ari den hainakoa seguraski.

Halaz guztiz, agurea makur ari dela nabari arren, ez diot gaitzik opa zurezko mahain atzetik ziri eta ziri galdezka ari zaion gizontxoari: lan hori, gizon hori bere amaren txulatik mundura etorri aurreko lanbidea da, eta Don Inozentzioren aurrera heltzeko zoria baleza, barkatua izanen luke. Nik, ahalik, ez nuke guttiago izan nahi. Bigarren mahainekoa ere ez nuke begitan hartu nahi; dagien guztia, kontabilidade antzeko liburu beltz baten argitan paperak ikustea da, mendez mende etsaien zertzeladak ezartzen direneko liburuan alegia; Kristoren aurretiko arazoa horixe, eta argi beltz hori ezin asmatu izan dute berenez, ez bere aitak ez bere aitona. Neskatilarekin,

hirugarren mahainekoarekin, ezin sar naiteke: emaztekoa izaki eta polita, nor-ageriak, txartelak, ematen ari dena.

«Beste bat...».

Aretoan bi mutiko korrika. Kirkil bat tomate-pote zulatu bati antzo datozkio bi horiek gela honi. Nere atzekaldean jendea jendearen gain pilatzen. Errenkada luzean. Oraintxe bertan atetik sartu den emaztekoa irrifarrez dator, kaxkagorri, handi; badu zerekin far egin, nahiez gero. Nere andregaiaren, Rosaura-ren, antza du. Nahiz Rosaura-k ilea bestelakoa izan eta bularrak harroago...

Neure errua izan nuen Rosaura galtzea, nere hazia beraren haragitan eramanki eta berak nahi ezta; gazte bezain eroskor nintzelarik, eta bera ni baino urte bi zaharrago eta harro. Bere alabaz bere ohean bertan ernaldur nuen, gau biz bat gelara leihotik sartzen nintzaiolarik; hauzoko ginen, ba, biok atez.

Ordudanik ez dut beste inorengana sartzeko biderik izan; maitasunez, jakina.

Aspaldiko gauzak dira, gerra aurrekoak.

Errenkadako emazteki kaskagorria, etorri-berri den gazte batekin ari da hizketan, buzoz jantziriko eta maniki idurian orrazturiko gizaseme batekin; farrez ari dira elkarrekin, gogotik. Agian, elkar ezagutzen dutenak dira.

«Beste bat...».

Mahainen aurrean norbait etengabe; funtzionarioak jarririk eta publikoa, orain neskatiaren aintzinean dagoen agurea ez bestek, zutik: agurea, ba, paper bila datozenentzat utziriko aulki bakarrean dago jarririk. Gobernuaren hiru enplegatu, beraz, jarririk, beren mahain atzean haur jokutan antzo parapetaturik; ehunen bat andra-gizon eta haur zutik errenkada etenean, higitzeko ere idazkiz emaniko agindua behar izaten duten horietako jende askoz osotuan: horrelaxe daude zutik errenkadan, ikus ezineko arrasto zorrotzean tente; beregainago nahiz xingleago denik ere, bai, paretaren kontra ezarririk, hurrenaldi hori, garaiz heltzeagatik dagokiolakoan dagoena; eta aretora kaniketan jokatzeraz etorri bide diren bi haur anarkistak ere, hortxe, nolabait errenkadan.

Ez dago zurezko manpara horietakorik: ofizina handitan, koba-zulo handia zulo ttikiagotan zatitzekotan, parapetotzat leihatilaz horniturik ezarri ohi dituzten babeski horietakorik esan nahi dut; halakotan, burua sartu eta ez dakizu zaplaztakoren bat emanen dizuten ala zer. Erretratorik ere ez dago: zure bihotza goitik behera ikertuaz eta nonahi kokatzen zarelarik beti begira daukazun horietakorik. Horrelako tokitan, inoiz, eman ohi den estufarik ere, ez: hotzagatik alegia.

Ezer ez horrelakorik.

Gainbehera egin duen eskolaren bat bide da toki hau; arras gainbehera; hala dirudi; baina, horman isekitako Kristoren zura hor dago, halere; nahiz, gaur, gurutzea alferrikako gauza izan; Kristo, isil erazi egin nahi dute, itto, edo itxituran ezarri, edo aske baina besoak luzatzeko adarrik gabe, bakardadean inork ikusteko geratzen delarik; horrela, ikuskaririk ez-eta, inork ez du ikusten martiri hiltzen.

Etsaia harrapatzeko, majina bat bide badago.

Herritan, bata bestearentzat ezaguna ohi da, norberaren jatorria aitona-amonetaraino aztarrikatzeko hainean; askok, beldur hutsez salatzen du bere ezaguna (beldur hutsezko jokabiderik ez baldin badago ere): beldur bait da bere familia mia

dizaioten, eta, jakina, aiton-amona liberal nahiz tradizionalistarik edonork daduka bere familian.

Ez zaituztela ezagutzen eta hurian nor nor den inork ez dakiela dakizunean, ez duzu halako barru-atximurtxiarik norbait salatzeaz; jakinda ere, ez zaude beharturik kalte nori dagiozun jakitera.

Ez da suerte txarra honelako areto luze-zabalak ukaitea: inor ez bait duzu ezagutzen aurpegiz; liburu zoro bat besterik ez hor, probintziako izenen berririk ez duena; probintzian, bai, probintzian berehala seinalatuko nindukete behatzez: Mariano!, eta nik ezin uka, herrian nere amaren jaiotza bera ikusitako jenderik bai bait dago.

Oraindainokoa, gauza guztiak ongi atera zaizkit, ez dakit nori esker. Nori ote? Ezin dut oraintxe asma nori buruz kexatu; ezin asma nori eskerrak eman; garaia heltzean, ez dakizu nora begira jarri.

Guztia, nora begiratzearen arazoa.

Don Inozentzioren Jainkoaz, bederen, ez naiteke kexa; bai, oraintxe ere, hiletarik jo nezake hotzaz; baina, nori dagokio arazo hori? Don Inozentzioren Jainkoari ez, behintzat; beste inori ere, ez: ez da nere kontra zuzen zuzenean datorkidan zerbait, ez da noizbait makur jokatu izan dudalakoaren zigorra; beste asko ere nere kasu berdinean bait dago areto honetan.

Okerrago!

Nik, gabardina bat badut, bederen; iadanik, gabardina beharrik ez duen hildako nere koinatuarena; eta horixe ere ez dute hotzez belun eta hormari josita jardunean dauden bi emazteki horiek; eta begi argiko neskatilaren aurrean jarririk dagoen gizon hori baino arrapatsuago nago: hezur gorri gainean duen guztia, alkandora kaki bat bait du; eta emazteki nahiz gizon horiek ez dauzkat ni baino makurratgotzat; gaiztakeria begiratu hutsera ageri da; motiko horiek ere baino jantziago nago: horiek, inor harritzeke, haruntz-honuntz korrika ibil daitezkeela bakarrik, eta ni ez; ederki emanen nuke galtza luzeko gizaseme bizardun hone –txukun apaindua dudalarik ere– salan buztin-kanika baten atzetik korrika!

Aretoa, luze-zabala eta txit goia da; bata bestearen bizkar gainean emanik, hiru gizon hartuko lituzke; eta gainean, nornahiren gainean, azpian gogoz nahiz behartuta jar litekeenaren gainean legokeen gizon horrek, jauzi eginaz, gizon bat zintzilikatzeke haina ez, astunegia bait litzake, baina argitarako dagoen bonbila bakarrarentzat goitik-behera bi metro luze ageri den zintzilikarioa har lezake. Bonbila biztu egin dute, egun delarik ere, oraino goiz bait da, edo berandu (daitekeen gauza da) iguzki argi bakarraz ikusteko, honek aurpegian ematen duelarik ere; iguzkia izaki argi naturala eta osoena argi egiteko, baina begitan ez ematekotan, orduan itsutu egiten du ba eta mindu; bonbila bizturik, negua delako ere bai, euririk ari ez badu ere bustia delarik gure lurralde hau; eta hori da, bonbilarena alegia, argi guztia; ia-ia; izpi bat sartzen da halere hiru leiho handitatik, zeinetan falta bait dira: bat, bi, hiru kristal oso eta erdi bat, beste bat pitzaturik, jausteke; leihoak patio aldera daude, eta ageri dena, paretak dira, zemenduzko sorbalda luze eta zuzenak, bi bonbila bakarrik bizturik beraren goi-behe luzean, bi begi handi iduri, bata bestearengandik arras urrun, begi batek goiean dagi argi, buru-buruan esan dezagun, eta bestea behetik neri begira; gertatzen dena: bizi-lagunek, bizitza-etxe berean bizirik ere,

hain urrun bizi dira bata bestearengandik, ez bait dute elkarren berri argiari batera emateko ere.

Horixe da arrankuran antolaturiko (goardia bat ere ageri ez delarik ere) errenkada honetatik nabari dena.

4

Kanpoan ilun badago, ez da goiz delakotz: zortzi t'erdia jo dute ba, eta mehatzetan, fabriketan, tailerretan, denborak dira langileek hotza bota dutela, eta karreteran eta trenbidean, berriz, izozturik daudela.

Ofizinetan, ez; izerdia atera beharrik ez dutenentzat, eguna beranduago argitzen du: garaiz itzartzen jakin dutenak izaki.

Horrela doa jende-adar hau. Nekez, geldiro, isilik: gudu-inguruketa handitan bezala.

Zuraren gainean kanikaren txirristara baino ez da entzuten. Solairu zaharra, ohol zabala, sitsak jana; han-hemenka, gogorraren gogorrez jan ezinezkoak, iltze-buru batzu agerian, dirdir. Interesgarria, buztinezko kanika tarteka solairuan pirika dadin, ohol tarteko saltoak eta guzti; horrela, ikus ezineko hari bat bederen baduzu zeure begien betegarri, eta inorengan irudipen txarrik itzartu gabe gainera, argi dirdiratsu batek antzo begitara begiratzen badizute ere; ezin jakin ba hemen nor nor denik; nola-halako paradisia duzu hau: aldamenean duzunari, txibatoa baldin bada ere, mintzo zintzazkioke: hauek motikoak! edo, esanaz; hori ez dago galerazirik; eta zeurekiko ere irrifar egin zenezake, zeure arimaz jabetzekotan.

Eta are: galtza motzeko motikoei, tarteka, ail'-ren batek ere aldegiten die (gerrate ondorean ezin itto hori norberaren barruan): kanika ondotik joan delako, edo batak bestea jo duelako; eta gela hertsu honetan ozenki entzuten da, eta hemen lerroz-lerro dagoen jendearentzat, buztinezko ez baina berunezko bait liran gertatzen da, eta motikoek botzaten duten garaipen oihua.

Betikoa: guztientzat guztia galdurik egonik ere, betirako garaipena eskuratu duelakoan dagoenen bat izaten da beti.

Noiz edo noiz, bi motikoen (inondik ere anaiak) ama bide denaren hotsa entzuten da, honela egitean: «txisst!». Horretarako, ez du beste arrazoin handirik, jolasketa ez dago galerazita legez; bakarrik hauxe: beldur dela, mahain atzean jarriarik dagoenetakoren batek (neskatilak ez noski, ez lezake horrelakorik egin!) bere begiak motikoengan ezar ditzan eta bere kolkoa hasarre biziaz bete dezan, bera, areto honetan balio duen paperik gabe helduko denerako.

Jakina, nik ez dakit ziur; baina, seguraski, horrelako zerbait darabil emaztekiak buruan.

Nere iritzia, besterik ez.

Luze dihoa emazteki kaxkagorria etorri zenetik, eta luzeago, nere atzetik daudenak heldu zirenetik: ez agurtzen eta ez begitara zuzen begiratzen ez duen gizaseme beltz hau, eta, beraren atzetik, emaztea bide duenarekin gizaseme gazte bat, eta andre zahar bat merkaturako boltsa batekin, hutsik; eta beste zortzi, bederatzi, kaxkagorria eta Gardel-erara orrazturik dagoen mekanikaria barne direlarik.

Hori da nere atzetik datorren jende-adarra: ez merezimenduz, nik asko aurreratu dudalakotz, ez; nere atzetik etorritakorik badelako baizik.

Ene aurretik larogei eta hamaikaren bat!

Ez naiz batere fiatzen nere atzekaldean dudan honetaz...

Marroi kolorez pintaturik dagoen tubo hau, horman behera datorrena, komunen batetik darionarentzat da inondik ere; agian, goian eskolako maisua bizi da, ala bizi zen, orain urte bete gerla hasi bitartean. Harmarma-sarerik ere ageri da txokoetan, tuboari herstu ezarririk; halaber pareta uztarduretan, pareten tartean: paretarik ere bai bait dago. Gauza-multzo hori guztia dago hemen, zenbait ametsetan bakarrik ikusten dena; ez, beste tokitan horrelakorik ez delakotz, gauza horiei begi-emateko astirik ez duzulako baizik orain bezala; mugagabeko zurezko zokalo bat ere ikusten dut oraintxe, luzaroan kendu gabeko hauts ilunez mate-kolorez pintatua; zola bai, zola (zirriztuz eta zikin-mantxaz betea) egunean ala bezperan erraztua dago: ez da ageri, ez paper punta bat, ez azal izpi bat. Eta zerbaiten usaina ere bai, komunetakoaren antzeko bat, zurezko jarlekua dadukaten horietakoarena; eta usaina, ez noski zur usaina, ez-eta argizariarena ere (jarleku horietarik zenbait argizariturik bait dago); zulo horietan behera egiten denarena baino zerbait nahastuagoa: usain horietaz gain, izerdiarena eta udan bakarrik, hibaian, garbitzen diren gorputz-atalen isurkiarena bait dario areto honi.

Hori guztia dario, nahiz hotz egin, agian guduagatik: guztia hertsirik, haizeak ez du ba jotzen batere.

Iadanik, gizon txapeldunak (eskuan daramanak, honelako tokietan buruan ezin ba jantzi), bere papertxoak jaso du, tolestatzen ari da, eta eskerrak eman dizkio neskatilari: hori, urrundik ageri da, asmatu egiten; eta andereñoak irrifarrez erantzun.

Bai polita neskatila hau irrifar egitean!

Orain zereginik gabe geratu da, zai; bigarrenko mahainekoak behar baino luzeago dihardu andre zahar batekin: penal-ageria eskatzen bait dio, eta andre gajoak zer den ere ez bide daki; funtzionarioa, errabiaturik, letraz-letra ari zaio adierazten.

Lehendabiziko mahainekoa ere, galde eta galde ari zaio gazte bati, tiro-egiteko adineko bati; alde-aldean ageri den gauza da. Gainera, ziurtasun osoz nahi du jakin, gazte hori ez dagoela fitxaturik, ez erreskadan, ez aurkibidean, ez izen-zerrendan; bera baino gehiago, bere aita edo aitona: bera, orain urte bete, motiko koxkor besterik ez bait zen.

Hori guztia, bere aitak edo aitona hauzoan txibatoaren bat duelakotz da; bestela, liburu beltz hau oraino ilunpean egonen zen.

Bigarren mahaineko andrea, karteratik atera eta atera ari da, papera paperaren gain. Nola ote diteke balio ez duen horrenbeste paper eduki! Nolaz bildu ahal izan ote ditu andre zahar honek horiek guztiak!...

Bere eskuetaz ere ezin baliaturik dabil, dardaria sartu zaio eta!...

Nere dokumentazioak, behinikpehin, balio du; legezko silu eta firmaz horniturik dadukat; behar den bezalako salbakonduktoa. Balio duena, ez nik esan dudalako: horrek ez du ezer balio; baina, egiaz, legezkoa da: goardiek, soldaduek, udaletxeko enplegatuek frogatu didate; falta zaidan guztia, txartela da: txibato guztien gaintik, nor naizen, hurian bizi naizela, halako tokitan, nere arreba tisikoaren etxean, aita sanatorian, hauzoko batek zaindurik bizi dudala froga lezaidakeen papera bakarrik falta dut.

Eta, azkenean, nere txanda orain.

Eskutan dudan salbakonduko hau, balio osokoa dut; erabatekoa da, eta orain bi aste 207 mendi-bizkarrera igo nintzenean neraman Sarjento-izena baino ofizialagoa.

Une hartan, bigarren aldiz jaio nintzen frentean, luizi batetan ehundaka lur-kiloren azpian zentzua galdu ondoren; eskerrak, aire hutsezko munizio-kajoi batetan burua sartu nuela. Halaz guztiz, hanka bat more-more eta gogortua nedukan. Eta hamar bider bezala hilik egon ondoren, retagoardira biali ninduen Anttonek, hots, 207 mendi-bizkarrera; muino borobil bat zen, emakume baten bularra irudi, edo erlekizten bat: nola begiratzen zaion; trintxerak atxurtzen ari ziren han hogeitahiru gizaseme.

Halako batetan eta nolarebait heldu nintzen aterpera: erretenaren puska bat zen iltzez elkar josiriko lataz estalia; itukinez betea, jakina. Oraino ez nintzen nere onera etorria: haize falta nabari nuen, belaunek koloka zegidaten, burua hotzez, irekirik eta urez betetzen ari balitz bezala. Eta osorik nedukala segurtatzearren, iletatik tiraka hasi nintzen. Gizaseme batek heldu zidan; gero, Felipe izan zela jakin nuen; gaizki ikusi bait ninduen; ikusi ezinik ez, ba, ordu hartan, arratsaldeko lauretan, nahiz negua izan, eta euria ari, eta gerraldia izan. Gaur bezalako argia bide zen, orain egunsentikoa bada ere; ikusteko berdin izaki, argia egunsentikoa ala arratsekoa izan. Eta eskua bota zidan, diot, Felipek, itukin gutxiena zegoen tokira laguntzeko, eta harri baten gainean jar erazi ninduen; bazihoan orduan, baina geratzeko eskatu nion.

Eta hura geratu.

Urari begira begira nabari nuen: gure oinen artetik eta gainetik, gure bota gainetik eta barrutik zihoan urari begira. Ez izaki oinetakorik, halako uraldirako: ura eta loia, loia eta ura, trintxera azpian urarentzat ebakitako erretena leporaino zihoan. Eta, lataren kontra euri-jasak ateratzen zuen burdin-zarataren artean, Beika Sarjentoaren ordezkaria ote nintzen galdegin zidan Felipek; baietz erantzun nion; eta hark, ongi zegoela eta nere agintepean ordurarte bezala jarraituko zuela, beste motilekin lanean; taldeko enkargatu bezala, berari eskatu omen zioten, ba, trintxera egunsentia baino lehen amaitzeko; frentean atzera egin beharra gerta bait zitekeen, zion.

Eta hala, joan egin zen.

Atzera egin? niotsan nereko; ez ahal gara ba erasoka ari?

Alditxo batetan atsedean egin nuen, eta arnasa lasaiago hartzen hasi nintzen. Eta, burua osorik eta bere tokian sumatu nuen berriro; orobat, nere oinak ere. Bitartean, hura bota beharra! Tiro bat ere ez inon; gure buru gaineko tanbor hots hura bakarrik. Pikatxoi eta atxurkadak ere bai, ura ebakiaz lur-harritan sartzekotan, algodoi gainean emanak bait liran: zasta, zasta...; kolpe ilunak.

Horrela, zeruko argi motela itzaltzen itzaltzen joan zen; ikusteko gutxigorekin aski bait litzan. Izan ere, murrak bereiz zitezkeen oraino.

Jaiki eta, astiro astiro, trintxerako erreka barna abiatu nintzen, atxurren klaskak eta harriaren gainera gogorrigo erortzen ziren pikatxoien kolpeak hurbilago jotzen zuteneko bidea hartuaz. Eta lehendabizi topatua agurtu egin nuen: urea blai zegoen; edozer gauza izan zitekeen hura: trintxerako zuhaitz ondo bat ere bai; baina, ez: mugitu

egiten zen, eta geratu egin zen, eta begira geratu zitzaidan; ez zidan ezer esan, aurreagokoa zuen bere lana. Gero, beste zenbait ere aurkitu nuen lanbide berdinean; azkenean, Felipe topatu nuen, bera etorri zitzaidan. Atsedean apurren baten beharrean ez ote zeuden galdegin nion; uretan gertuagotu, eta nik agindua eginen zela erantzun zidan.

Hala egin zen.

Nork bere harria bilatu eta herstu jarri ginen ur lodiko lokazti hartan, latazko estalkipean; ahal genduenez.

Isilik.

Euri burrunbaria lateren gainean. Hezurretaraino blai geunden. Bitartean, gauaren iluna bel-beltz egin zen.

Negua eta gudatea, eta gau isila.

Tiro bat ere ez inon.

Eta gau itsua; argi printza bat ere ez.

Ezer ez.

Aurpegian zart eman zigun haize-bolada bat heltzean, zerbait mugitu zela konturatu ginen: zerbait, nonbait, eta hogeitahiru motiletarik zenbaitek kexua agertu zuen, behingoz.

Ordudanik, ipar haizea jotzen hasi zen.

Nere ipurdia, jarlekutzat nedukan harria bezain gogor eta sor zegoen; belaunek min ematen zidaten, eta zaildurik sumatzen nituen: zuraren antzeko, altzaren antzeko, barrutik beti busti eta beti eze den euskal zuhaitz horren antzeko.

Horregatik, inolaz ere, nork bere odola sentitu ezinik geratzeko beldurrez alegia, gizon pilo hartan, noiz edo noiz, orain hanka bat, hurrena sorbalda bat, gero beso bat, mugitzen zen.

Inork ez zuen erretzen, ez ziteken zigarro idorrik eduki giro hartan.

Edukita ere, lerro-puntu hartan ezin biztu izanen zen txinparta txikienik: neguan eta gauetz eta gerratean, sua terreilka segurua zitekeen, gogoz eta harmaz jantzirik zegokeen etsaiarentzat.

Isiltasun hura, agindu bat zen: erasoaldiren bat gertutzen ari ginen.

Hala izan behar zuen.

Horrenbesteraino zen misterioz beterikoa isiltasun horren iturria.

Hori ongi zekiten nere motilek, mututasun hura entzun besterik ez.

Baina, trintxera zulatzeari jarraitu beharrean geunden; 196 mendi-bizkarrean kuxkurturik zegoen Anttonen jendeak uste osoa izanen zuen edozein premiatarako lan hau burutua egonen zela.

Zurrunkada bat entzun nuen; gehiago ezin zuenaren batena, noski. Motil haiek itzartzeko zerbait esan beharrean nengoen, banekien ez nintzela jeneral bat (tokitan nengoen!); baina, gutxi gora-behera, ahotsa indartu gabe, uraren zarata artean entzuteko hainakoa aski bait zen, honelatsu hasi nintzaien hizketan: motilok, beste ahalegintxo bat egin beharrean geudek; guztion etsaien zaindari, guda-muturrean daudenak egunsentian atzera egin beharrean gertatuko balira, ez duk gertatuko noski, baina badaezpada, babesleku hau gerturik aurkitu behar ditek.

Eta jaiki egin nintzen, buru makur ordea, zutik ez bait nintzen kabitzen, eta trintxera bukatu gabe uztea, saldukeria litzakeela esan nien, ozenkigi esan gabe; on litzakeela retagoardian beste trintxerarik ireki behar ez izatea; hobeago litzakeela infanteriarekin aurrera egitea, eta neguak eta gudua bukatzea, eta nor bere etxera joatea, gurasoen edo emaztearen edo senideen edo seme-alabeen ondora, eta eskuartean legokeena bakean jatea, edozer gauza litzakeelarik ere, nahiz gutxi izan; gudua neri, inori baino gogorrago zitzaidala, guduaren etsai nintzela; baina, aurrera egin behar genduela, gizonak proatzeko arazoa zela hura, eta borroka hartatik onik ateratzeak latzkeria handiak eskatzen zituela, ordu hura bezalakoak: janik gabe egotea, bustirik eta hotzez dardar eta ordua orduaren gain argi izpirik gabe, atsedetik hartu ezinda.

Hori esan, eta inor mugitu ez bazen ere, zurrunkada isildu zen.

Ni baino gudari hobeagoak zitezkeela ere bururatu zitzaidan; baina, kinka hartan neri zegokidan egin nuena egitea: horrelako zorian edozeinek esango zitukeenak esatea, nere gain zegoen.

Baina, inor ez zen mugitzen.

Orduan, Feliperi galdegin nion; harekin bakarrik izan nuen ordurarte hitzegiteko aukera; ea zer zerizkion lanari berriro ekiteari.

Norbait nere aldamenean jaikitzen sentitu nuen; eta Feliperen ahots nekatuak, nik hala aginduaz gero, hala eginen zela erantzun zidan. Gero, besteak jaiki ziren, astiro; ez ikusten nuelako, gertuan zerbait bizirik entzuten eta sentitzen zelako baizik.

Sirimiritara irten nintzen besteen atzetik. Euria horretaraino atertu bait zen. Eta haizetara. Aurpegia ebakitzera inoko ipar haize hotzak jotzen zuen kanpoan. Haztaka, erramientak topatu zituzten azkenean, ilun lodi hartan; berriro, atxurkada nagi eta bustiak hasi ziren lokaztian.

Eginahalak eginik ere, ez nuen neure oinik sentitzen; gorputza makulu gainean nedukala zirudidan, nonbaiteko zurez egindakoan; ez, metalez egindakoan! Buratazio horrek nahastu egin ninduen: zura, hilda gero ere, gauza bizia izaki bere usainez, bere berotasunez. Aurreraxeago egiten saiatu nintzen eta estropozo egin nuen: txertakaren batekin-edo. Besoak astintzen hasi nintzen, nere buruaren kontra; neure aurpegia joka, sudurrik gabeko aurpegia, belarririk gabea, begi itsukoa, hortzik gabeko eta ireki ezineko ahoa, gorputza hotzez gogor, izotz baten ondoren alanbretik zintzilik dauden arropak antzo.

Kolpeak entzun ziren: zas, puf, pik; nahasturik, txanda-neurririk gabe, zenbaitetan bata bestearekin halabehar hutsez; bitartean, asturiar euri-lanbroa, biguin eta iraunkor zerion.

Poza eman zidan Antton kolpe haiek entzuten egonen zela pentsatzeak; ibar hartako gau ilunean besterik ez zen entzuten. Ez tiro bat, ez abere hots bat; eta, inolaz ere, izan behar zuen han konejurik, erbirik, trikurik ezkutuan eta ikaraz. Ezetasuna beste usainik ere ez zegoen han; linbo ilunean bilduriko euri hotz denboraldia zen hura; hil antzean zeunden, baina hilik zeundela jakinik: ezinezkoa, baina hala zen, horixe sentitu nuen nik, eta gorputza ez zaizu gezurretan ibiltzen.

Ez dakit zein ordutan, ezin jakin halako zorian: halako batetan, Feliperen ahots apal eta leiala belarriratu zitzaidan: erretena uzteko moduan zegoela; gainera, motilek ezin zutela gehiago, eta bat, Aureliano, hil egin zela.

Hil!

Bai, bien artean jaso berri zuten; ez alferrik; eta ea tarte batez jar ote zitezkeen.

Baietz erantzun nion; harriturik nengoen.

Haruntz joaten lagun nintzala eskatu nion Feliperi; ezin asmatu nuen neure gisara; gutxi aski dut galtzeko; norabide zentzun gutxi dut. Felipek, bai, bazezakeen: ilunpean ere ikusi egiten zuen; bestela, ezin ahalko ninduen han zehar eraman, eta hildakoaren isiltasunaren aurrean ipini eta lehengo harri berberaren gainean jar erazi.

Gero, bata bestearen ondoren, besteak ere bazetozela nabaritu nuen, ez tulka, bat negarrez etorri zen; orduantxe egin nuen ahalegintxo bat mintzatzeko eta honela esateko: ongi zegok, motilok, ezin duzue gehiago, gizonok ezin dikagu guztia egiten ahal; itxoin dezagun, beraz, egunsentirarte; agian, garaipena ekarriko ziguk, eta garaipena ezin hartzen ahal dikagu negarrez, lagun bat hilik ikusita ere, ez duk hala?...

Inor ez zen mugitu; ez zegoen zertan gaizki hartu: neronek ere ez bait nuen sinesten hitz haietan.

Orduan, guztiak han geundela bururatu zitzaidan, hila ez bestek.

Halako batetan, ordea, norbait zetorrela nabaritu nuen, arrastaka, eta Aureliano zekarten bi motil zirela adierasi zidan Felipek; berak agindu ziela bila joateko, eta ea ongi egin ote zuen.

Jakina, ba.

Hurrera, murmurrota entzun nuen eta nere inguruko jendea higitzen sentitu nuen; ni ere kanpora atera nintzen, hildakoa lata-aterpean ipintzen ari bait ziren; ez alferrik.

Denok han geunden zeru bustipean, eta ni tente; Felipek harria ekarri zidan, eta ni jarri egin nintzen.

Gainerakoek ere beste horrenbeste egin zuten.

Han egon ginen zenbait orduz izotz-linbo hartan, non edo nondik eguna sortu zai.

Eta zehar-argiz heldu zen hodei artetik, duda-muda antzean, nere ezker aldetik; ez, iguzkia ez zegokion aldetik irten zelako, askotan hori uste baduzu ere, norabidea-edo delakoa oker kalkulatu duzulako baizik. Eta buruak argitzen joan zen eta kontatzen: mahats-luku antzo herstu zeuden; hildakoa falta zen, jakina.

Egun haren jaiotza guztiok ikusi genduen; ez zen gauza zaila lainotatik zintzilik zeuden dunbuilo haien begiak asmatzea. Lainoa saretzen saretzen zihoan.

Tiro bat.

Bat bakarra.

Berriro isiltasuna; baina, bere baitan zeraman oihartzuna.

Ahal bezala, jaiki nintzen eta parapetoaren gainetik burua atera orduko, tiro-errenkada entzun zen.

Egun hartako bakearenak egin zuen.

«Pak-um», «pak-um» drindotsa hasi zen, tarteka; badaezpada boteak bait liran; gero, txistu luzeak eta dunbatekoak, eta tiroa tiroaren gain; zarata handitzen zihoan, burrunba luze bilakatzeraino eta tiroak bata bestearengandik berezi ezineraino.

Orduan ikusi nuen hildakoa estalpean; ezin jabetu naiz oraino zergatik eman zuten hara.

Erreteneko loa narbitzen ari ziren motilak; euria atertua bait zen. Eta hor non heltzen zaigun bala-joanetorri artetik intziri luze eta minbera bat; ahots bat entzun genduen batak besteari esaten, zaurituari noski.

Kontra-erasoa zen hura, inondik ere.

Nere jendea, lagun bat hilik, zur eta lur zegoen.

Hitzegin behar ote nien berriro?

Lana egina zegoen, eta nere egitekoa eta Feliperena eta gainerako motilena, gure postuetan itxoitea zen.

Gure parapetotik eta urrunera, Anttonen motilen postua ikusi ezinik ez genduen berez; baina, laino zurixka eta trinkoa zegoen ibarrari erantsia.

Bitartean, urez zamaturiko hodeiak han zihoazen norabait, eta zerua oskarbitzen hasi zen. Iguzki izpiren batek ere jo gintuen: iguzki zurbil eta indargek; halere, zoratu beharrean hartzen genduen, zirkinik egin gabe, lurrean jarririk.

Horrela ezagutu nituen aurpegiz nere motilak lehenbizikoz; guztiak berriak ziren.

Motilak begira neduzkan; gorroto antzeko zerbait nabaritu nien.

Askotxo nekarazi nituen, egia! Lurrebakia aski sakona zen, ongi zegoen. Ez nuen gehiago behartu beharrik.

Atsedeteko esan nien.

Gorputz gogortua iguzkitan berotzea, eta halako iguzki mehetan, ez da nolana hiltzen. Lehendabizi, eskuak eta aurpegia bizitu zitzaizkidan; oinik ez nuen sentitzen anartean, baina mintza nintekeen. Feliperi hotsegin nion; ni baino biziago zegoen, eta zer zirudion hura guztia galdegin nion.

Tarte batetan, tiroketari adi-adi egon zen: trumoiaren gainean betetzen ari zen, gero-eta trinkoago; zer esan ez zekiela iardetsi zidan; gudu-postu hartan, ahal guztia eginak ginela, trintxerak alegia ebakiak zeudela.

Baietz esan nion, eta oroitzen naiz, esku bat bizkarrean ipini niola, pertsona batek neurri bat baduela esateko, eta gurea, une hartan, lurrebaki harek seinalatzen zuela, ez ote?

Buru-eraginez, baietz erantzun zidan.

Gero, haren begiratuari jarraiki, hildakoarengana eraman nituen begiak; aurpegia buztinez zedukan, eta lurra eman beharko geniola esan nion Feliperi; zaharra ahal hukan?

Hain zaharra ez; baina, bihotzekoa zedukan.

Zergatik etorri hukan, ba, gaixo zegoelarik?

Felipek, bizkarra altxatuaz, ez zekiela adierazi zidan. Eta, bat batean, erle-hots antzeko burrundara sentitu nuen; keinuz, entzuten ote zuen galdegin nion Feliperi, eta baietz, areoplanoak zirela.

Burrundara borobilagotzen zihoan, hari ozen eta zakarraren antzeko hotsez, gero-eta zaratatsuago; motilei estalpera sartzeko agindu beharrean gertatu nintzen; presarik gabe!...

Hildakoaren inguruan bildu ginen.

Zazpi hegazkin ziren, astun, nag; beren zama gure gudu-postuan hustuko zutela seguru nengoen, gure lan guztia pikutara boteaz; kezka bera somatu nuen nere motilen aurpegian. Baina, gure zerua zehar aurrera egin zuten (zenbaitetan zerua bera pusketan

jartzen da), eta beherago hustu zuten beren barrua, Anttonen jende gainera, burrundara-zarata izugarria atereaz.

Bonba-kolpe bakoitzean, dardara bizian ipintzen zen lurra.

Hegazkinak jirabira zabala egin zuten, eta geldiro, gure oin azpian genduen laino eta kezko (usain garratza usaintzen hasiak ginen) aintzira zabalaren gainean, eta zeruan gure buru parean zihoan marrari jarraituaz itzuli ziren.

Oihartzunaren dardara luzea bakarrik geratu zen: «bang»... «bang»..., kaja baten barruan antzo.

Burrundara isildu zen, baina motor-hotsa ez: motel entzuten zen, han-emengo fusil-tiroz eta, orobat, ahotsez eta intziriz nahasturik; honetan, beste areoplano oldar bat etorki ikusi genduen, oraingoan hamaika bonbalari; berriro, gure buru gainetik igaro zen hegazkin-hilada; ordurako, iratzartuago geunden eta beldurriago; arestikoek bezala hustu zuten beren zama. Beste zazpiko bat etorri, eta gauza bera egin zuen: laino eta kezko aintzira odoltsuan isuri zituen bere bonbak.

Guztia, ordu laurden bateko gauza izan zen.

Gehienera.

Nere motilak nagiak ateratzera kanpora irten ziren orduan.

Felipe ez zen enegandik urruntzen behin ere. Eta zer zerizkion galdegin nion: nolaz hartzen zuen berak 207ari kasorik ez egitea, ez ote ziren, ba, jabetu guk eginiko lurrebakiaz?

Felipek ez zuen argibiderik topatzen.

Anttonen tokiune eta jendearengana jaisteak gustako litzaidakeela esan nion.

Felipe, haizeak, kea eta guzti, guregana zekarkien lainoari begira geratu zen, eta apurtxoren bat itxoitea hobe litzakeela esanaz bezala.

Arrazoin zuen; nere zeregina 207an zegoen, edozer gauza gertaturik ere; une hartan, gudari nintzen.

Felipe, sarjento ona zitekeen; ni baino hobea.

Hitzotsa ez zen isiltzen; suak guri-guri jarraitzen zuen; berriro, lainoak inguratu gintuen, eta ahotsak eta tiroak urruntzen zihoaztela konturatu nintzen; baina, haizearen iseka-jokua ere izan zitekeen.

Gaua loditzen zihoan lasterka.

Dagoeneko!

Lainoarengatik zen, loditzen zihoan.

Bitartean, nere motilak jarri egin ziren berriro, eta oldozti samar, hildakoaren inguruan.

Aterrune aski luzea zihoan oraingoan.

Eseri ala ea nengoen, nere izena entzun nuenean:

«Mariano!»...

Eta nik:

«Zer!»... Berez atera zitzaidan, eta nere motilei begiratu nien: nere burutazio huts bat izan zitekeen, ba. Baina, ez; haiek ere, hotsaren alderdira begira zeuden, eta seguru nengoen, Anttonen ahotsa zela, geroxeago, ia garbi, nahiz oihartzun otzan bezala, honela esan zidana:

«Goazik!»... Bihotza bizitu zitzaidan nere motilek ulertu ezineko hitz harekin; lurralde hartakoak izaki haiek, eta ez nerekoak, ez nuen horretaz galdegin beharrik izan, urrunera antzematen zitzaien. 207 mendi-bizkarrera atzeratzen ez, baina aurreratzen ari zen gure batailoia, eta honela hotsegin nuen:

«Iiaaa!»...

Ez dakit nondik atera zitzaidan, baina Felipe besarkatu nuen; irrifar zegidan, beste ezer ez, akiturik zegoen; agian, hala eman zidan buruak, zigorraldi haren ondoren aurrera joaten ahal ginenik pentsatzen ez zuelako ere bai.

Etsikoitzat, pesimistatzat, hartu nuen.

Egia esan, une hartan ez nintzen hildakoaz oroitzen ere; ezin barkatuzkoa izanen da, baina hala zen. Ez nion horrelakorik esan Feliperi orduan, han bertan lur ematea izanen zela hoberena baizik, nahiz minutu batzuk lan horretan galdu behar izan.

Ongi zerizkiola ematen zuen Feliperi; baina, aurrerantz bi urrats egin orduko, honela esan zidan:

«Nora goaz?».

Nik ez nekien tutik ere horretaz ordu hartan; lehenbaitlehen karreterara jaitsi nahi nuen; honetarako: Anttonen berri jakiteko; bere jendearekin zai egonen bait zen. Kezka horixe adierazi nion Feliperi hots handian. Orduantxe esan zidan, hildakoa, han behean, zortzi kilometrotara zegoen herrirka batetakoa zela; ongi iruditzen ote zitzaidan gorpua haruntz eramatea, hilerrian hobiratzeotan? Han ez uzteagatik zen...

Herri hartakoa, beraz, hildakoa?!

Baietz, berritu zidan Felipek.

Ibar hartatik irtetzeko, karreteraz eta kamioiez beste modurik ez zegoen; edozein kasutan, herritik igaro behar genduen; horregatik, hildakoa atsedeten han utzi ezinik ez genduen. 'Zer zori hobeagorik: gerratean hil, azpikeriarik gabe, eta norberaren herrian! Bi estakaz eta hildako beraren kapotez hilohe bat taxutzeko agindu nion Feliperi.

Halaxe egiten ziharduten, eta ni begira.

Gogotik ari ziren elkarri laguntzen.

Ez zen, ez tirorik, ez ahotsik, ez euririk entzuten.

Horrela, abiatu behar horretan, ordu laurdenen bat joan zitzaigun; ni, artega nengoan Anttoni buruz.

Lainoa isten-isten zihoan gu jaitsi hala; ez zen gauza erreza bidezidorrari jarraitzea. Errenkada buruan, lau gizon zihoazen hildakoarekin, gero Felipe eta biok, eta atzetik, ia bata bestearen gainean, gainerakoak.

Pauso bat geratu eta Feliperi hurbildu nintzaion; nere atzetik bait zetorren, ia nerekin, eta honela esan nion:

«Arimo, motil, ze arraio...». Bagindoazela aurrera, lana astuna izan zela, hildako bat ere izan genduela, baina hori gauza iragana zela, gudate luze baten ondoren etxera bidean bezala nindoala.

Halaxe zen: horixe sentitzen nuen.

Eta, nola ez? Herrian jateko eta edateko izanen genduela; ardo-zurrut bat ongi sartuko zela...

Felipek, baietz eta baietz, gauza orotan bat zetorren nerekin; baina bere barrua ez zegoela txantxetarako.

Horixe zen guztia.

Ongi jabetzen nintzen esandakoaz.

Horretan, karreterara heldu ginen; bi mendixken artean bide herstu bat zen; zenbait tartetan, harrizko hibai ertzean, plomuan ebakia zegoen mendia (karretera eta hibaia bidelagun bait ziren).

Hutsik zegoen karretera, eta lainotsu, bost-sei metrotara beste ez zen ikusten; Felipek txanda egiteko izenez deitu hala hildakoa zeramaten lau gizonetaraino bakarrik ikusten zen. Orduan jakin nuen, errenari Konstantino zeritzaiola. Gainerako taldea atzetik zetorren. Nik (Felipek orobat) aurrera begiratzen nuen, kamioiren bat geldituta edo gizonen bat jarrita noiz ikusiko; Anttonen motiletakoren bat gure zai noiz ikusiko, enkarguren bat emateko edo aginduren bat.

Hibai-bide hartan, halabaina, ez zen inor ageri; isil hotzean zegoen.

Horrela ibili ginen orduak eta orduak; zortzi kilometro, lur-jorik zaudenean eta zurekin hildako bat eramanki, bide luzea izaki.

Felipek norbaitek galdutako bota bat topatu zuen, beste ezertxo ere ez herrira heldu bitartean.

Hobeto esan, herriraino ez, bideko gurutze bateraino bitartean; han, neregana itzuli zituen begiak.

Herria ote zen galdegin nion, ez bait nintzen oroitzen gurutze hura ikusteaz zenbait egun aurretik frenterako kamioi batetan igarotzean.

Baietz erantzun zidan Felipek.

«Herria ezagutzen ahal duk?», galdegin nion.

Eta hark baietz:

«Bai, noski, hementxe jaioa bait naiz...».

E!

Bai, halaxe zen; Felipe herri hartan jaioa zen.

Eta, hildakoa?

Baita.

Felipe hildakoaren tarterikoa zela bat batean jakiteak ez zidan batere onik egin: Zergatik ez adierazi lehenago?

Eta taldean zetozen beste guztiak ere, herri berean jaioak ziren, bizi bederen...

Baita!...

Bai, halaxe zen.

Eta hain gauza arrunta bait litzan, hori esaten ari zitzaidana, Felipe zen; burutik ondo ote zegok gero gizon hau! nion nerekiko. Eta zerbait esateagatik, «hori suertea zuena, guztiok talde batean pikatxoilari ari ahal izatea!».

Eta Felipek, baietz erantzun zidan, halaxe zela.

Herrirako sarreran aldapatxo bat zegoen, eta laino artetik gure begitan genituen lehenbiziko etxeak.

Behetik, hildakoaren gorpua ikusi nuen hilohean borobil, zaku bat antzo, mendi gailurrean laino txuria ageri zen.

Aldapa gora, Felipe atzera geratu zitzaidan, motilekin hizketan zetorren; agian, hilohezaleen txanda berria antolatzen.

Hartan, bide ertzean ikusi ez nuen batek, eta nere atzetik, dehadar egin zuen:

«Felipe!!»...

Jiratu egin nintzen.

Apez bat zen!

Ez nuen ezer apezan aurka; aitzitik, Don Inozentzio darakarkidate burura, baina gauza arraroa iruditu zitzaidan, toki hartan eta gudate giroan, apez bat han agertzea eta gudari bat besarkatzen hastea.

Apeza besartean zuelarik, Feliperi begira geratu nintzen; eta negarrari eman zion. Eta hauxe bururatu zitzaidan, zoro honi: a, zer nolako sotana geratuko zaion, lokatzaz beterik!

Baina, ez zen luzarorako izan; oiuhu bat entzun nuen, eta denek, nere motil-hondar guztiak, pilo bat bakarra zegien apezarekin; bat batean, nere etsaien mugapean nengoela jabetu nintzen!

Ez nintzen mugitu: ezin nuen une hartan, guztiak karretera erdian eta hildakoaren inguruan bildurik bait zeuden, apezarekin erresponso bat errezatzen eta guztiak Gure Aita esaten; erderaz noski; inor ez zen neretaz arduratzen, baina galipotazko zoruari ezarririk nengoen, iltzez josirik bezala; eta emakume garraixia entzun nuen, eroren bat organuaren teklak sakatzen hasia bait litzan: aberatsen baten hiletakoan koruko tuboetatik ateratzen den intziria bezala. Emakumea emakumearen gain zetozen, multzoan, eta guztiak gudari guztiak banan banan besarkatu beharrean, eta hildakoa ere orobat; baita zenbait gizon zahar ere, eta emakume zahar bat, honela ziola:

«Seme!»...

Bazirudien, hitz hura lehenbizikoz entzun nuela nere bizitzan!

Hori guztia atera zen herri hartatik; apurtxo bat aurretik etxeak hutsik zeudela ematen zuen hartatik!

Eta prozesio antzeko zerbait antolatu zuten, herriko enparantza eta Udaletxea zirela ikusi nuen alderuntz; han, gizon bat bandera altxatzen hasi zen. Zergatik ez zidan jakinerazi behar Anttonek motil hauek presoak nituela?!

Herri hartatik aldegiten saiatzeko garaia nuen, oinez berriro...

Noruntz ordea?

Edonuntz; bestela, fusila nintzaketen...!

Atzera gelditzen hasi nintzen.

Inora jo gabe, nengoen tokian geldi, ihes egiteko modu bat zen; gizataldea handitzen handitzen bait zihoan gizonezko eta emakumezko zaharrez; batez ere, emakumezko, beren semei, senarrei, herriko edozeini besarkaturik negar batetan: berriro ikusten zituztelako, oraino bizi zirelako. Eta bandera zabaldu zutela konturatu zirenean, abesteari ekin zioten; hura gogoa, hura orrua!

Hartan, berriro euria hasi zuen.

Orduan, Udaletxeko zutikai bati ezarri nintzaion, eta beraren inguruz-inguru arkupean sartu nintzen. Han ez zen ezer ikusten: hain beltz zegoen eguna eta ordua, eta giza-begiak itsutzen dituen gerrarengatik, eta ordurako, inolaz ere, arrats-iluna bazetorrelako.

Artean ez zen argi bat ere bizturik. Norbaitek eskatu zuen; baina, zentral elektrikua leher erazi egin zutela erantzun zioten.

Alditxoren bat zutikaiaren atzean egin ondoren, ez dakit zenbat, atzetik inor ez nenbilkiela jakin nahi bait nuen ziur, beste arkupe batera ematen zuen harrizko eskailera batetara abiatu nintzen; handik joan nintekeen; nik ahal nekien nora? Honetan ari nintzen, banindoan haztaka adokin-zola gainean, eta non sartzen den errainu bat plazatik, eta pausoak eta ahots isil bat entzun nituen:

«Adizu, adizu...».

Felipe zen.

Ez entzuna egin nuen, eta aurrera nindoan atalondotik kaleruntz; Felipek urrats batzuk egin zituen: «paf»... «paf»... zegiten loiaz blai eginiko bere botek, nahiz oraingoan harri gainean ibili, eta honela esan zidan:

«Adizu»...

Nik ezer ez, eta aurrera geldiro, sorbaldan gogorkeriarik gabe ukitu ninduen bitartean:

«Adizu»...

Ezinbestean, gelditu egin nintzen, bihotza zoro, izerdi jelatua bekokian, Feliperen aurrez aurre, ia ikusten ez nuela, jakina, eta ezer esateke: ez zitzaidan hitzik ateratzen.

Besotik heldu eta leunkiro eragin zidan joatea pentsatua nedukan kale beretik barna, etxebizitza pilo bat ezker eskui genduelarik.

Gero, karrika hura igaro ondoren, harrilanduzko paretaren kontra bultzatu ninduen apur bat, eta nere ondoan sumatu nuen lehenbizikoz, bere arnasak begitan jo bait ninduen: ni baino garaiago izaki, eta honela mintzatu zitzaidan:

«Zer egin gura zara?».

Nere isiltasuna entzun zuen; eta eskua lepezamarrean ezarri zidan: eskua sorbaldan jartzen duenak baino berotasun gehiago adierazi nahian, zaletasun hutsez, halaxe sentitu nuen. Euria ari zuen. Eztiki bultzatzen ninduen, nik gogor egiteke bere ontasunari, etxe batzuren atzetik, etxe eta soro edo baratze batzuen artetik zihoan bidezidor batetik barna; halako batetan, eskuira jo erazi zidan, eskaratze batetan sar erazteko; eta zurezko eskailera batzu, zenbait tokitan apurturikoak, igo erazi zizkidan, lehengo pisura, bigarrenera, hirugarrenera heldu arte; azkeneko pisua zen, teilatuko argi-zulo laukitik antzeman nion. Felipek, argi-zulo azpiko atea jo zuen, gora goatzela ezkerretakoa.

Itxirik zegoen, eta barnean inor ez.

Orduan, honela esan zidan:

«Itxoidazu»...

Urrundu zen, eta berriro etorri.

«Ez aldegin, mesedez»...

Eskailarak saltoka jaisten sentitu nuen, bota bustiak eta biguinak zuraren gainean zegiten kolpe motelaz.

Bakarrik eta atxilo nekusan neure burua.

Beldurra bota nahian, eskailera-burura jo nuen; nereetarik seiren bat pauso t'erdi zeduzkan; Felipe jotzen ari izandako atea eskukatu nuen; aurrez-aurre zegoen eta ikusten ez zen beste atea ere orobat; bietan ezarri nuen nere belarria, batean aurrea eta gero bestean: ezer ez nuen aditu.

Laster batetan, hitz-zarata eta oihuak heldu zitzaizkidan eskaileran gora, eta jendea aupaka sentitu nuen; ziur nengoen, Felipek saldu egin ninduela, gauza normala zen...

beldurra sartu zitzaidan, ihes egin nahi izan nuen, argi-zulotik, teilatutik; eta jauzi batez eta nola ez nekiela, zurezko baranda ganean nengoen; hartan, halabaina, etxe aurretik zihoan jendea igarotzean, buila amaitu egin zen...

Berriro Felipetaz oroitu nintzen; kalterik ez zidala egin nahi pentsatu nuen.

Baina, bazen besterik herrian, alkatea eta kontzejalen bat edo beldur zitekeen gizonen bat; edozein bat; ez bait da harritzekoa, norbaitek, batez ere koldarra baldin bada, merezimenduak egin nahi izatea, edo mendizain nahiz kartazale nahiz beste edozein kargu irabazi nahi izatea; eta hilerrira eramaten ahal ninduten goiz aldera, harrizko eta loiezko paretaren kontra ezarri eta lau tiro eman, beste zenbaiti bezala.

Nerekin egondako edozeinek egiten ahal zuen hori; hain zuzen, orain, denboraldi luzea tartean dagoelarik eta esperientzia, zenbait begiraturen esanahia ongi ulertzen dut; bat, erren batena, hildakoaren ondoan; orduan, nekearena izan zitekeela pentsatu nuen; baina, gorrotozkoa ere izan zitekeen.

Berriro, aldegitoko gogoak zirikatzen ninduen.

Herritik irtetzekotan, 207 mendi-bizkarrari atzea emanez egin beharko nuen; hori gauza erreza zen, hibaian behera joatea bait zen guztia: hibaia itsasoruntz joaten, ba, beti, eta haruntz bultzatzen ginduzten gerrako gora-beherek; itsasoa, berriz, arras zabala da, eta txaluparen bat topa nezakeen, edo bidean Antton eta beretarrak aurki ere bai.

Baina, salto hotsa entzun nuen, eskailerak gutxienez hirunaka igoaz; inondik ere, Felipe zen; besteren bat beherago zetorren, astiroago; errenen baten hankotsa ematen zuen, ibiltzen kostatzen zitzaionen batena... Konstantino!...

Bai, Felipe zen.

Eta atzetik, orain hizketan, emazteki bat zetorren.

Eskailera-burura iristean, Felipek ilunpean haztakatu egin ninduen, eta atera joan zen zuzenean giltza sartu eta Jesus batetan ireki zuen; besotik heldu eta pasilo labur batetara eragin zidan; bi ate zituen, arras goi-makurrekoa zen etxea Feliperen eta honen andrearen (hala jakin nuen zela) hizketaren oihartzuna gatziz hurbil ematen bait zuen.

Lastozko aulki batetan jar erazi ninduen Felipek, eskuz nabaitu nuen hala zela; pospolo bat piztu eta pospoloz kandela bat; zerbait ikusten hasi nintzen, azkenean.

Kandela eta su usaina zerion, bero usaina.

Sukaldean nengoen jarririk.

Emazteak, zerbait erren eginaz, txirbilaz sua pizten ziharduen; txirbilari usain ederra zerion, nere aitonen usaina: biak arotz izaki; aski izan nuen hori, hotzik ez sentitzeko, eta, egia esan, ez nintzen gehiago arduratu hotzaz.

Felipek berak lagundu zidan txamarra erazten, uretan bazituen zenbait kilo, eta mahain gainera jausten utzi zuen: «puf».

Larru-gorri sentitu nuen nere burua.

Felipe, ni bezain busti egon arren, irten eta arraia urdineko alkandora ekarki itzuli zen; mahain ganean utzirik, nerea erazten lagundu zidan, eta lehorra jazten; suak hartua zirudin ator hark.

Bai, halakoxe bat sentitu nuen.

Suak piztu zuen sukaldea; kandela ere mahain ganean zegoen, mahain handi, pinuzko baten ganean eta bi errainu hasi ziren sukalde ilunxkoan dantzari.

Orduan, emazteak (orduantxe ikusi nion aurpegia ondo) senarrari, bera ere alda zedila esan zion, bere arropak gelan zituela, eta eskerrak ematen zizkion Jainkoari bizirik zekusalako.

Mirari hartan zerikusiren bat izan banu bezala begiratzen zidala konturatu nintzen; nik, egia esan, oharkabean egin nuen egindakoa; agian, Haren, Don Inozentzioren Jainkoaren borondatez: neretaz baliatu nahi izatea gerta bait zitekeen, Feliperen alde eta honen emaztearen eta seme-alabeen alde eta, orobat, neure onerako; begi bistan zegoen halaxe zela.

Felipek, seme alabak ikusteko gogoia agertu zuen; ea non zeuden galdegin zion.

Amonarekin zeudela.

Ongi ote zeuden.

Baietz, oso ongi; ordu erdi bat lehentxoago ikusi zituela.

Nola jakin ote zuten herrian bazetozela?

Tirotatik!, eta, jakina, horrelako gauzak berehalaxe jakiten direlako; inor ez zela ezertara ausartzen beraiek heldu aurretik, tropak oraino beste alderdian zeudelako... baina, arropa bila zihoakiola, sukaldean bertan jantzi zedin, han epelago zegoelako.

Aldagarriarekin eta alkandora eta galtzekin itzultzean, musuka hartu zuen senarrak, eta emaztea lepotik zintzilik geratu zitzaion, negarrez.

Nere ama zena etorri zitzaidan burura, eta nere arrebak, hildakoa eta bestea, gaixo dagoena; orobat, andregai eta ezagutzen ez dudane alaba; berrogeigarrenean bait nago, eta negua igaro bait dut, eta gudatea ere bai urte bete honetan baino luzeago, eta behin baino gehiagotan uste izan bait dut hilik nengoela.

Emazteak honela ziotsan: Felipe, itzultzean, herriko alkate izanen zela esaten zuela Don Servandok.

Felipek begiratu egin zidan, eta nik ezin ezer erantzun; ez bait nekien, nora jo zezakeen ere nere zoriak.

Mendian nerekin egon ziren motilak ia urte bete egon zirela preso esan zidan; eta bi astez geroztik bakarrik ari izan zirela trintxerak atxurtzen... ez ote nuen nik horren berri.

Buruz, ezetz adierazi nion, ea nola jakin nezakeen horrelakorik.

Zer eginen ote nien berari eta bere gartzela-lagun eta lankideei, hori jakin izan banu.

Ez nekiela, ez zitzaidala ezer bururatzen memento haretan.

Felipe ongi jabetu zen, berehala honela esan bait zuen:

«Jakina»...

Eta erazten hasi zen, ur guztia botatzen, eta galtzak jazten ari zela, nik ere nereak erazteko esan zidan:

«Galtzarik ba ahal dago?»...

Eta emaztea bila atera zen.

«... Eta botarik? Hauek blai eginik daduzkat, ez da?», hotsegin zion.

Eta far egin zuen, lehenbizikoz.

Emaztea arroparekin heldu zen, galtza batzuk nere eskutan ipini eta joan egin zen berriro.

Ni eraztearren, noski.

Honela, Felipe eta biok jantzi ginen, eta jarririk gelditu eta hankutsik sutondoan, ekonomikaren burdin beltz eta borobilez estaliriko sutondoan; burdin zirriztutik zerionak ongi argitzen eta berotzen zuen sukaldea. Feliperen andreak ardoa atera zuen, eta zurrut batez hustu genduen nork bere basoa; ustekabea hustu zitzaidan nerea; gero, suzko beroa txit atsegina sumatu nuen urdailean.

Ez ginen ausartu ezer ospatzera.

Beste baso bana bete eta urdai-azpiko pusketa bana jarri bitartean, Feliperi eta bioi herriko gertaerak kontatzen ari zitzaigun, artega: Felipe harrapatu eta gartzelara eraman zutenekoak, jendea beraren galdezka zihoakioneakoak (bazekien asmo gaiztoz zihoazkiola, hil ere egin zezaketela pentsatzea!), haurrak beren aitaren eske ari zitzaizkioneakoak, eta gerra denborakoak, gosetekoak, tiroalditakoak, dena kontatu zigun, eta beretarrak herrian sartu Arela esan ziotenekoak, eta zelako larria igaro zuten Felipe haien artean ez ikustean, senarra ez ikustean:

«Non zeunden?»...

«Honekin», eta Felipek bere begiz seinalatu ninduen.

Orduan, Felipek lasai egoteko esan zidan, neri laguntzekotan zegoela, eta hori nahi ahal nuen.

Baietz esan nion.

Etiket kanpora zihoala esan zidan, ni etxean geratzeko, ez mugitzeko.

Ondo dago.

Emazteari, aterik inori ez irekitzeko agindu zion: «entzun, Matilde?»..

Baietz erantzun zion Matildek.

Orduan, Udaletxera zihoala azaldu zigun, Don Servandorekin hitzeginen zuela eta salbakonduko bat ekarriko zidala nahi nuen tokira joan ahal izateko; konforme?...

Jakina, eta eskerrak eman nizkion.

Biak alditxo bat atean hizketan aritu ziren; emazteak behin eta berriz izen bat zerabilkiela entzun nuen: Konstantino. Hori zen, hilobeko txandara deituaz, begiratu okerreko errenari emaniko izena: seguraski nekezko begiratu zuen, agian gorrotozkoa; zitekeena. Baina, orain Feliperen eskutan nengoen, Don Inozentzioren Jainkoari esker.

Felipe joan zenean, nora jo nezakeen pentsaketan jarri nintzen...

6

Eta orain, errenkada honetan nagoelarik, amets bat dirudit; lehenengo mahain gainean nere salbakonduktoa aurkezteko txandarako, bi emakume bakarrik falta dira.

Denbora laburtzekotan, burua iragan denborara itzuli beste gauza hobeagorik ez dago: norbera orain bizi ez denera, gauza guztiak hain arin joaten direnera. Eta, gainera, Feliperen denboratik hona, gerra alderantziz bihurtu da, premiaren premia, barrutik berri dagoela aurkitzen duzun txaketa bezala; Jainkoaren eskua, nonbait, gauza guztietan, Don Inozentzioren Jainkoarena.

Motikoak joanak dira, beren ama ez den eta errenkadan zai egon den batekin; jadanik, noiz-behinka eztul dagien eta berandu samar heldu zen zahar baten hotsa besterik ez dago, eta funtzionarioen, bi gizonezko eta emakumezko bat, ahapeko ahotsarena, eta izutasunari darizkion ahots zakarrena.

Oraino, atzekaldean dut gizon kezkarazle hau: nere lepagainean sumatzen dut!... Ni berari begira, eta bera begi iheska! Horrelaxe, baina tartetxoren bat neri begira egin ondoren jaisten zituen bere begiak Konstantinok, errenak...

Gainerantzean, errenkada txit luze dago; ni, halabaina, aurreratuxe nagoela: zerbaitegatik naiz etorria hain goiz.

Funtzionarioak hurbilagotik dakustzit orain. Karnetak ematen ari den neskatila, a zer neska polita! Rosaura-ren antz handikoa. Hainbat urte igaroak izan arren, bete-betean darakarkit burura. Begi urdinak, ederrak, nere alabarenak izan litezkeenak. Gudate honen ondoren, bake handiegia litzake hori; nere burua hain bakarrik eta polizia izan daitekeen gizon honengandik hain hurbil, eta, denbora berean, ordea, gudutik sortua izan arren, Feliperen adiskidetasunetik hain hurbil.

Feliperen etxean igaro nituen egunen irudia da: Felipe, anaia gertatu zitzaidan!, eta edonork nabari dezake, ezezagun bat bezpera arte. Gero, izu-larria luzea izan banuen ere –edozein ordutan salatzen ahal ninduen eta, agian, salakuntza hona bialia duen Konstantinoren errena eta begiratu okerra begi aurrean nituelarik–, gero, gora-behera guztion ondoren, onik irten ahal izan nintzen herritik; eta Feliperen izarra bekokian nuelarik, karreteratako kontrolak igaro ahal izan nituen, eta poliziak eta horretatik –paperen bidez barrua miatu nahiez eta beti okerra topatu nahiez– bizi direnek sinetsi egin zieten nere paperei.

Ogibide horri beldurra diot, gorrotoa...

Lehen mahainera heldu urren nago. Nor nor den ez jakiteko hainako lainopean nago; gizonaren begiak lepezamarrean sentitzeko hainakoan; bere baitako beltzkerien bidez hain gaizki informatzen duen liburu beltz horretan dauden salakuntzetan Konstantino hor ote dagoen ala ez ezin jakin hainakoan; uretan ur-tantoei airea kentzen dieten arrainen artean ote zauden jakin ezin hainakoan; eta orain ikusten diodanez, urrezko horma daraman gizon hau begi aurrean dudala; goiz hontan guztian atzetik darraidan gizon honek bezala, begiak altxatzen ez dituen; nere aurrean dagoen emakumeak eman dizkion paperetatik begiak altxatzen ez dituen funtzionarioa, eta atsegin handiegiz hartu ez dituen, silu bat falta omen zaielako, eta emakumeari, egun

hauetan beste nonbaitetik etorri dela egia ote den galdetzen diona, eta nondik etorri ote den, salbakondukoan idatzirik badago ere, eta gaur edozeinek, hibaietako eta itsasoko arrainak bezala, jende guztia hortik, irten zen tokitik datorrela eta beste inola ezin izan zitekeela dakielarik ere; arazo guztia, usainka zer aterako ibiltzea da!

Emakumeak bereari eusten dio, bere seme-alabetaz mintzo da, bere senarraz...

«Non duzu senarra?»...

Ez daki, ez daki berak ere, ai baleki bizi dela bederen, eta saildu bati antzo erregutzen dio emakumeak. Leundu egiten dela ematen du gizonak, erreguaz sailduak samurtzen direnez: otoitzaren bidez, hitz urrirenkoak ere, uste kaxkarrenkoak ere (edozein kasutan, funtzionario hauek baino sailduagoak) samurtu egiten dira, eta honela dasaio: «tira, zoaz, zoaz»... Eta begietako malkoak txukatuaz, bigarren mahainera doa emaztekoa.

Horrela, txandaburuan nago, eta gizon iluna, makurra!, nere atzekaldean...

Izaturik nago, larri; neure eskuei begira, neure gabardinari, neure sudurrari, koinatuaren oinetako beltzei; lehenengo epaikariak betetzen ditu nere begiak: urrezko hortz bat, eta eskuak zuri eta pekaz beteak, axolaz zainduak, baliozko ezertan aritu gabeak; eta salbakondukoari ia begiratzeke, non bizi naizen galdegiten dit.

Non bizi naizen esaten diot.

Hurrena, hainbat denbora hirira itzuli gabe zer dela-eta egon naizen galdegiten dit, gerratean gaudela eta ni egondako toki berean, denbora berean eta ni bezain jende gazte asko eta gazteagoa ere egon dela ez baleki bezala... Jakina, ez diot horrelakorik esaten, ezin hitzeginginez horrenbeste nahita ere, armiarma saretan katiaturik dakust nere burua: alferrik litzake higitzea, are alferrikago hitzegitea...

Baina, zera ateratzen zait: gudarako hartu nindutela.

Non?

Herrian.

Zergatik ez naizen herrira itzuli?

Herrian egon naizela (gezurra!), bizi behar dudan tokian aurkezteko esan didatela, eta hemen bizitzeko asmotan naizela, hirian...

Funtzionarioa, giltza hila-edo dabil bere buruan, baina honela dasait, axolarik ez balio bezala:

«Zure familiarekin?»...

Nere arreba eta aitarekin.

«Nola esan didazu izena?», galdegiten dit berriro, oroitzapenetan zabor-bila ibiltzea zerbaiten arrastoa ematen ari balitzaio bezala... Dagoeneko nere izena paperean ez baleduka bezala, erresorteren bat askatzeko doinu beharrean balitz bezala. Dena den, berriro nere izena ematen diot, eta izuak aterazitako ahots biziz esaten:

«Mariano Alzon»...

Korneta-hots mehe bat gertatu da, ene ustez; tiraldi batez norbaitek larrutsik utzi baninu bezalako lotsa gorria sentitu dut, agertoki batetan egon eta guztien aurrean oinal bat eskuan dudala nagoelako beldur zoroa, eta orobat hirugarren funtzionarioaren aurrean, begi urdineko ile-gorrixtaren aurrean, jakina...

Funtzionarioak itzartu egin nau eta ongi dagoela esan, eta papera itzuli, bigarren mahainera joan nadila esanaz.

Bigarrenera, libra dadinean joan beharko: lehengo emakume hark, orain, betaurrekun buru-soilarekin bait dihardu, galde eta galde ari zaio hau; zakurra otsoarengandik bereizten uzten ez dion laino lodipean dago emakumea: nola deritzaion bere senarrari (oraino hortan dago gajoa!), non dagoen orain...

Kezka-min nago Rosauraren begi urdinetako argi ezti horrekin; denbora berean, ordea, bigarren mahainari buruz urduri, zintzilik!

Funtzionarioa paperari begira begira dago, bere senarrak ez-izenen bat ba ote duen galdegiten dio emakumeari: paperetan ezbezalako izenen bat eman izan ote dioten.

Ezetz erantzuten dio berak, eta solairu zikinean, tetxuan, bere esku mehetan begiratu itxura egiten du, oroitu nahian bezala, eta ezetz erantzuten dio, ez dela ezertaz oroitzen.

Ezertaz ez!?!...

Ezetz, ba.

Inongo ez-izenik ez?, galdegiten dio berriro begi bat emazteki izutuari ezarriaz, eta besteaz aretoa eta neu ere zeharkatuaz; inolaz ere, izuak eta nazkak hartua nadukate jadanik.

Ez, ihardesten dio emakumeak, oraingoan seguru.

Ziur ahal zaude?

Bai, noski...

Eta neskatila neri begira dakust; behar bada, ni berari begira nagokiolako; ditekeena...

Funtzionarioaren aurrean nago; esku artean daduka nere salbakonduktoa; eta liburu beltzean begira dagoen bitartean, neskatila ez, baina Konstantino dut ene buruan (biak ezin batera etorri, ba, buruan), liburu horretan egon bait diteke nere zai ataizean; orobat, buruan dut, farrez eta asmo gaiztoa ezkutatzearren begiak beheruntz, esaten ahal didana ere; oraino Konstantinoren begiratu okerrean dut ene burua, neskatila funtzionarioari hurbiltzean: bere aulkia utzi egin bait du neskatilak; nik irrifar egin diot, halaxe atera zait, eta berak harrapatu du, eta belarrira zerbait esaten ari zaio funtzionarioari, neri begira, baina farrari emateke oraino...

Zer ote du gero!?!... Eskua eskuan dudala nago, behatzak hautsi beharrean, aire faltan, aretoan neskatilaren xuxu-muxua besterik ez da entzuten; atzera begiratzen dut, oharkabean, eta atzetik darraidan bada-ezpadako gizona papera erakusten dakust...

Automatikoki jiratzen dut burua, gomarena antzeko mugimendua sumatzen dut eta nahi gabe; oinak handi sentitzen ditut, buruko mina, arnasa ezin hartua, piza darit; halere, neskatilari begira nago eta bera iheska, eta funtzionarioaren karpetan paperen baten bila ari da larri antzean, azkenean topatzen du; gizona begira ipintzen zait eta irakurtzen hasten da, eta biek batera irakurtzen dute; amaitzean, buru-soilak baietz esaten du eta ahapeka mintzo dira; neskatila ez da esertzen, ate aldera doa, barnera daramanera; ireki, eta barrura doa.

Harria beste gogor nago; halaz guztiz, nere buru-zati bat gizon horren ahoan dadukat; begiratu ere gabe, honela dasait:

«Itxoin, mesedez, unetxo bat»... eta salbakonduktoa itzultzen dit.

Papera hartzen dut; urrats bat egiteko eta bere eskutik papera hartzeko indar atera dut nonbaitetik: denbora berean hau diola entzun dut:

«Hurrengoa»...

Agindua areto guztian entzun da; isiltasun herstu eta etenbeharrekoan izaki guztiak, ekaitzaren aurretik irakiten dagoen itsaso sakona antzo; bat batean jiratu egiten naiz, ez naiz nere buruaren jabe, senak narabil eta ez buruak, eta atzetik darraidan gizona dakust: gizarajoa, nahasturik dago, eta zurbil, lehenengo mahainekoarekin galderantzunean; orain konturatzen naiz ez dela nere etsai, baina berarekin egon ahal izateko beranduegi da: argi eskasia honetan ezin ezagutzen ahal dugu elkar senideok. Nagoen tokian oztopoan nagoela konturatzen naiz, begiratu guztiak neregana biltzen direla, bigarren funtzionarioarena eta aretoan zai dauden guztiena, eta bi urratsez atzera egiten dut, postua libro utziaz, inork ez duela beteko jakinaren gainean bada ere...

Hontan, atea ireki dute, eta goardia bat sartzen da!

Barrua nahastu egiten zait; airebidea erabat itxi, uretan ito beharrean bezalatsu, itsasoan murgiltzean bezala, gatz begietan, eta atzera dagit pauso batez, nekez gatzezko halako ur loditan, eta beste bat, eta jiratu, eta jende errenkada dakust, begiz beteriko pertsonen (gutxienez berrogeitamar) osoturiko itsas ertz luzea, itsas munstro bat, hankaz horniturik eta besoz... Beso horiek laguntzen ahal nindukete. Baina, pulpo hori ez da mugitzen ere, nor (beso bakoitza, begi bakoitza) berean dago eta goardiak besotik nola heltzen didan begira eta honela dasaidala entzuten:

«Zatoz nerekin»...

Gorrotorik gabe.

Neskatilari begiratzen diot; paper batetan buru-belarri ari da idazten; agian, emakume zaharrari mesederen bat egiten... eta begiratu bat zuzentu dit!

Bat batean, eta soinean dudan gabardina eta guzti, txapelarik gabe, baina nere koinatuaren oinetako beltzekin eta tente itsas ertz mugagabea, itsaso sinesgaitz baten uhin izugarriak bete baninu bezalaxe da!

Lohiezko bide zaharra

Egun batez hazia erne egin zen.

Bera bakarrik zegoen gelan josten; beti bezalako ahots tarrapataria entzuten zuen galdezka, eta paparra heldu gabeko haur handi nahiz gizon baten betiko ahotsak erantzuten zuen eta gorputzean erdibidean eta osatu gabean geratzen zen ahotsa, hobekiago eginen ahal zuen Norbaitek bertan behera utzia; zera zen: Adriana andrearen eta Silbestrearen arteko borroka, hura zartakoak ematen eta hau gizon baten hitzez, baina makal antzean, eta inoiz edo behin zentzurik gabekoez, erantzuten.

Zenbaitetan, gauzak komentatzen entzuten zituen biak, novelaren bat, izkirimiriren bat, biak farrez, nor bere doinumailan mintzoki: Silbestrerena zakar eta lakatz, hari laxotatik ateratakoa bait litzan, eta Adrianarena lodi, bete eta zenbait zotinka bizirekin, airetan ittotzen balego bezala; izan ere, honela zen, eta da; emaztekoa, ahoan txilibitua zuela mintzo bait liman eta tarteka jotzen zuelarik bezala aritzen zen.

Ez zuten elkarren antzik, urrunetik ere.

Ez ziren ama- seme; baizik, bakarrik zegoen emaztekoa eta, besterik ez-eta, bere amarengan uste duen seme ziren, eta zelako ama hark ez zekien zein emakumerengandik jaio zitzaion seme hura: hauzoko bat tarteko zela, hamar eguneko erregalatu bait zioten.

Behin behar-eta, bazkalondo hartan errieltan ziharduten biek: motikoak, bere hamazazpi urterekin, ez zuen mandatua egitera joan nahi, telebistako saioaldiari begira zegoelako, eta ama, ororen gain, olio premian zegoen.

Egungo gazteen gauzak.

Tarteka, makilakadak entzuten ziren, farrezko eta haserrezko arnasaketarekin nahasturik, motikoak larrainera aldegin bait zion. Hura basauntz saltaria! Korri eta korri zebilen; eztarrian ittoa irtetzen zen farre zakar hura, korrika sentitzen zen, eta oinuts korrika dabilenaren hankots gogorra entzuten zen, eta zenbait oiheri: «bini, hiru de puta!», ia hatsik gabe zerizkionak, eta gero Silbestrearen dehadarrak: «ez, ez!... atso zoro, ez nazazu jo horrela!»... Izan ere, Adriana andrearen bere atzapar artean zedukan motila, honela esaten ziolarik: «Lotsagabe hori!», arnasa hestua zeriola, eta makilakadak biguinaren gainean entzuten ziren: nonbait, burua babestekotan, esku-barrena ipintzen bide zion motilak.

Berak ezin ikusi zituen.

Jarririk zegoen, eta ez zuen balkoira irten nahi; ez zion Adriana andreari entzun nahi, garrasiaka eta ia arnasarik gabe honela esaten: «begiraiozu, Agustina, lotsagabe honi; ez du, ez ikasi ez mandaturik egin nahi!»; horrela, Adrianari arrazoin eman beharrean gertatuko bait zen, edo, bestela, nola edo hala, Silbestrearen alde egin beharrean, haur handi bat zela esan beharko bait zion; bestetan bezala; eta ez zedukan zertan aurka egin andreari, ez Silbestre suminarazi hitzez; hori gabe ere motilak halako lotsa nahiz beldurrez so egiten bait zion, betidanik: kalean ikusi, agur egin eta buru makur geratzen bait zitzaion motila, atsekabeturik bezala, eta geroxeago jiratu eta berari hanketara begira topatzen zuen motila, egarriz.

Zenbaitetan, halako garraisiak nondik zetozen jabetu nahian, balkoira ateratzean, han topatzen zuen Silbestre zai, begira begira, lurrean jarririk, hanka tartean eman ahal guztian transistorea zuelarik.

Urrikarri gertatzen zitzaion motila; honengatik: gizon eginiko gorputzean haur-buru bat zelako, beso gotor, bular handi eta indartsu, sorbalda konkor samar, alkandora puztueraziaz bular-inguru zabal eta sendo, galtza-odietan kabitu ezin ahalako iztar, aurpegi ilun, kolorez hainbat beste zerbaitez, beltxaran bait zen, eta da, kezka-larrizko begi handi eta beltz, sudur motz, espainak itsusi ez baina harro eta litzar...

Muxinka eta erdi negarrez jarraitzen zuen, eta Adriana andreari urrunetik bezala, agian olio bila bera joatekotan bata burutik behera jazten ari zelako mehatxuka entzuten zitzaion.

Agustina, jaiki eta begira jarri zen, eta han ikusi zuen Silbestre, handi, biluzik, larrain txoko batetan kizkur, jadanik erasotzen ez zuten kolpetatik bere bi besoz bere burua babesten; seguraski, bere buruan sumatzen zuen oraino makilakaden oihartzuna; harro eta burugoi bait zen, eta da, bere barruan, eta negar zegien, haur batek antzo zotinka, bere nortasunaren beheratzea ezin eramanez, batez ere bera, Agustina, entzuten zegokiola jakinik.

Seguraski.

Agustina, jarri eta josteari jarrai zitzaion.

Gero, antsiz eta mainuntz sumatzen zuen, beti; baina, isiltzen zihoan. Ez zuen gehiago Adrianaren hotsik entzun; «mongoliar» izenez deitzen zuten, gaiztakeriaz, hauzoko neska-motikoez, Adrianak, gerrikoa eskuan, aurretik hartzen zituenean, etxe aurreko espaloian zikinkeriaren bat nahiz zarataren bat egiteagatik, eta guztia, aurpegi borobil eta zapal zelako, sudur motz, betaurrekoz: Hiro-Hito bera, emakume izatea.

Eta berak, Agustinak, hori guztia bere buruan sukaldera erakarri zuen, eta patatak zuritzen hasi zen, betiko lan aspergarrian.

Oraingoan, halabaina, garrazkeria bat zeraman bere barruan, mingarria, erruduna. Egia esan, arrazoinik ez zegoen horretarako; ez zen ezer, ezertxo ere ez; ez zitekeen izan adierazpen bat, Karlosek Iñazio sailduari esandakoa gora-behera, eta berak ur batetatik edan izan arren; Karlosek egina bait zion ordurako bere eskaintza; urte asko aurretik, eta gero ere, eta berak far zegien Jainkoa bizitza-zoko guztitan, hutsarte guztitan ez zitekeela egon esanaz lehendabizi, saildu guztien laguntzaz ere ez, eta gero (hain atsekabeturik zekusalako) bere sinesgaitza bere golkorako gordeaz, isileko lur elkor eremuan. Harekin batera eskabidea egiteraino iritsi zen, hark ez zekiela ordea, asmatu nahian; jakina, itxaropenik gabe, hain sakon, hain sustraiko den fedea ematen duen bizi-arrazoinik gabe. Hark baxekien, fedea ez dela legez ezartzen ahal, senarrak berak agindurik ere ez, baizik ataka ireki behar zaiola eta ekinez itxoin behar zaiola hel dadin arte.

Berak, emazteak, buruz antzeman zion, eta halaxe adierazi, eta galderak egin zizkion. Hark, senarrak, mirariek ere heldu beharra izaten dutela esaten zion, eta egintza ximplez, tolesgabez burutzen direla, Jainkoa gizakia zehar agertzen dela.

Eta miraria?...

Miraria fedean bertan datza.

E?!...

Emakumea, inoiz, agorra da, beldurrarengatik, izuarengatik: zenbait ubide itxi egiten bait zaio, eta herstura horiek fedea dakarren uste-on hutsez arintzen dira.

Hori ote zen, ba?

Hori zen, bai, eta hori da; eta ez da gutxi, ez bait da, ez pentsatze huts ez esate huts, baizik sinetsi egin behar da; misterio ikaragarria.

Arratsalde honetako ahotsak ez zuen doinu berezirik; are gutxiago miresgarririk; ez zen beraren ideia ere, berak pentsaturikoa, ez-eta inork esanikoa ere, ez berak halabeharrez entzunikoa, ez zen inork esaniko nahiz eginiko ezertaz errudun sentitzea ere; ez zen izan doinu bat; baizik, argi bat izan zen, eta laburra; gutxiago oraino: txinparta besterik ez zen izan, eta zerbaitek su hartu zuen, zeruko amukoren batek?, eta horrelaxe handitu zen, suertez, halabeharrez, munduan lehenengo bizia sortu bide zen gisan.

Berez, ez zion utzi nahi handitzen, hori eginez gero suketa baten erantzule sentitzen bait zuen bere burua.

Bestalde, ez zuen itto nahi argi hori gaizakeriaz jaio-berritan; bizitasuna Harengandik etortzen ahal zen, ba; oraino gorde egin behar zuen norbaitek ikusi bazion ere, Karlosek agian!, baina Karlosek hain ona zelarik ez zion halako susmo txarrik hartuko argi hari, edo Silbestrek, nahiz-eta esaten ahal zen Silbestre ez dela gauza izanen halakorik begiemateko begitatiek zerion begiratu zoroaz.

Zazpi urte zeramaten ezkondurik, eta seme-alabarik ez, eta mundu hutsa, hots, bere sabela betetzeko itxaropenik gabe, ezin ernez; eta bere buruari iruzur egin nahian: Karlosi otorduak garaiz gertutuaz, emaztearen agorra zela-eta gaixotuko ote zitzaion kezketan. Nahiz hori egia ez izan, agorra gizona izaten ahal da ba. Baina, hauzoko haurtxoen negarrak eta farrak entzuteak, zazpi urte luzetan egunoro seinaleren baten zai, mindurik zedukan. Emaztea Karlosi ezer esatera ausartzeke, senarrarengatik, eta senarraren malizia gabeko isiltasunagatik; emazteak bazekien, Karlosengan ez zegoela, ez dagoela, errezelarik. Fededuna izaki, otoitzlari, baina saindujalea ez; Karlos gizona bait zen, eta da; osoa, maitalea. Eta emazteak federik ez. Adiskidetasun guztietan gertatu ohi denaren alderantziz: gehiengan, gizonezkoak izaki libro, eta emakumezkoak manamenduei lotuak. Hori, bai: Agustinak errespeto handia dio, gauza errespetagarri izaki gai hori; baina bera, Agustina, aita sinesgabea zuena eta ona, eta ama ona eta kezkarik gabea, bekatutik aske, zoriontsu bizitua zen bere hiru senideekin, baketan. Gero, Filosofiaz eta Erligioaz eskolatzean, jende askoren bizitzan fedea duen garrantziaz jabetu zen, berak sentitzen ez bazuen ere; bat ez da goi-isurizko jakintzaren jabe, eskura dezakeela jakin arren. Karlosen fede hori, harekin, injineruarekin, harremanetan hasi orduko onartu zuen; egia esan, Karlosen argia aski xaloa zen; eta, ikusmiraz, beste askori baino gehiago utzi zion hurbiltzen, eta maitemintzera heldu zen, eta maite du; beste inor ez bezala maite ere.

Horrengatik zegoen halako atsekabez, bere senarra zerua luze-zehar zeharkatzen nabariaz seme-alabaren baten bila.

Seme-alaba-ordezkoen bat hartzeko proposapena egin zion berak, emazteak: hura ere, esan dezagun, Jainkoaren seme-alaba izaten ahal zen; beren haragitikoa ez, baina bien seme-alaba lur honetako maitasunez, hasieratik gizakiaren jasokuntzabide izan den maitasunez, izadiaren eritasun zahar batetik jaikitzen ari balitz bezala, milaka urtetan

dirauren lege itsu eta zakarrari ihes eginez bezala, oraino Silbestre bezalako norbaitzuengan (honi hezi gabeko begietan aztarna mingarrik ikusten ahal bait zaio) agertzen denari aldeginaz, eta, halaz guztiz, aingeruak ez dio uzten bere animalia-errainuari gainera jauzi egiteari on izatekotan, tarteka garraisia itsusiak barkatu egiten bait ditu («Bo mama!... Coño pa mama!»), eta horregatik izan behar du: Silbestrek ez dakielako, ama berak esaten bait dizkio hitz itsusiak, zein amarentzat diren; Silbestrek amarengan uste bait du halaz guztiz.

Fedea, zenbaitetan, engainu honetan datza.

Silbestre bezalako seme bat heltzen ahal da, heltzen ahal zen, gizon on bat izatera; horretara heltzen ez bada, ardura faltaz izanen da, maitasun faltaz.

Legezko amaren maitasuna, maitasun izanez gero, aski da.

Eta halaz guztiz dena oker atera baledi, Karlosen Jainkoak hala nahi izan duelako, edo horri bide eman diolako bederen izanen da. Seme harengan ere egon, han bait dago Jainkoa. Agian, eta nork daki zergatik?, Jainkoak hala nahi izan zuen, Silbestrek ez zezala bere haragizko amarik ukan, aire-zulo nahiz arima edo dena delakoa argiz argi zizaiokenik.

Haurrarekin lehenengo negarrarekin itzartzen den hori, eta, aldiz, txakurkume bat jaiotzean esnatzen ez dena.

Silbestre eraman zuen sabela akiturik bide dago, hura bezalako seme-alaba asko, Silbestreren anaia-arreba asko munduratzean (zenbait amak konejuak bezala erditzen bait du), eta agian Adriana baino andre hobegoren eskutan daudenak; honek, Adrianak, itxuraz, ez bide du ezagutu inongo gizonen maite-maitearik. Hori, egia esan, edozein emakumerentzat hondamena da. Eta baditeke ere, Jainkoaren esku bait dago hori ematea, erregalakizun diren seme-alaba horiek Agustinarene eta Karlosen besotan erortzekotan jaiotzea; halako gutiziaz gura zuten hauek, eta gura dute, seme-alabaren baten zama gozoa sentitzea! Maite izateko, gerizatzeko.

Gizon-emakumeei, Jainko bait liran jokatzera zaie, ba, atsegin.

Adur oneko seme hori Karlos bezalako etor ez baledi ere, hori askotxo eskatzea litzake!, Silbestre bezain kankailu eta eroskor aterako bazaie ere, ama batek zer ez du egiten ahal seme batekin!: biharrik gabeko mundu triste honetan bertan ere.

Haragi honetatik gehiago itxarotea, alferrizko gauza da.

Agustina honela zen, eta da.

Karlosen Jainkoak (baldin bada) egina. Eta Karlosek, itxaropenaren itxaropenez lasai, erreguka darrai, agintza agintzaren gain egiten; eta Agustina, zai, itxoiten, seme-alabaren baten ametsetan, besteren batena bada ere, beste haragi batetako ere, edozein lohiezkoa, hautsa bera izaki, eta ez dago beldurrik Silbestre bezalako gerta dadin, bera ez izaki Adriana, mongoliarra, Agustina baizik; eta buru oneko ama batek ongi taxutzen ahal du seme bat.

Aski da, seme hori indartsua dadin; aski da, bere haragizko ama bat izan dezan, norengan sinetsia izan dezan; halakoan bakarrik izan dezake seme batek, bizitza honetan, atsedeen osoa.

Bai, hala da; gehiago ezin da.

Eta Agustinak gauza horiek iraultzen zituen; irratiko ahotsari arras trakets laguntzen Silbestre entzutean, nahiz Adrianarekin farrez, halako algaraz, gorputz guztiz,

ongi eginiko gizon larri baten zurrunkaz bezala, eta halako buru handi huts horrekin, gizarajoa!, nabaritzean, etzan egiten zen; eta halako begiratu izuz, iheskorrez, berari begira atxematen zuenean, hauzoan topatzen zuenean, nahiz Silbestre oilategi koxkor batetan dauden oiloen (darion usainetik oiloen inguruan jostatzen dela esaten ahal da) arraultzeak ekartzera etxera datorkionean; orobat ontziaren bila etortzean; izan ere, zenbaitetan, esne-hautsezko ontzia arraultzez beterik etortzean, nora husturik ez bait du izaten Agustinak, eta Silbestrearen amak, edo delakoak, beste hauzokoren bati ere arraultzeak bialtzeko geroago ontziaren beharra izaten bait du.

Eta Silbestrek, zenbaitetan, zaitu egiten du Agustina larrainetik.

Horren jakinaren gainean dago Agustina; ez daki zergatik, ez daki nola demontre, baina gauzez bere gelan erazterakoan, ilunpetik begira dagokiolako susmoa datorkio Agustinari, eta pertsiana jaisten du; halaz guztiz, mintzarazteko asmo hutsez zerbait galdegitean, Silbestrek ozta-ozta erantzuten dio.

Arratsalde honetan, Silbestre biluzik eta kizkur larraineko txoko batetan nabaritzean, argi berri batek ukitu du Agustina, zoro!, itsu!, ama berri izaten ahal litzakeelakoak, erdiminez.

Karlosek nahi lukeenez, baino Karlos gabe, gertatzea.

Horrelakorik ezin duela onar, senarrarengatik, honengatik badagi ere: hala ematen dio barruak; ezin, ba, toki berean bi argi hartu, eta legezko argia han izaki betirako; honela nahi luke honek: osorik eta bakarrik; eta bestea, sasi-argia, ez da deus ere, ezin du ezer egin, eztabaidan sartu ere ez, baina sartu egiten da, eta nolaz ez daki. Eta berak, Agustinak, badaki hori. Baina ipurtargiaren dirdiratzoz datorkio (gehiago ez da), argi kolpe apalez, ohar ezinekoz!; halere, ez du asmatzen argi-zirta hori uxatzen, ez du asmatzen nola ebaki; eta hor dago haren xarmaz liluraturik, eta ez daki Jainkoarengandik datorkiona ote den ala zer; argi handia, betikoa osatzekotan-edo: hain irristaria, hain mehea, hain sorgina izaki hori guztia, non ez bait daki, norberak dakusana, gauetan entzuten duena egiazkoa ote den ala ez, denboraren sutan dirdirak han darraielara egia bada ere, barruan toki bila burrukan ari dela egia baldin bada ere.

Hori zela-eta, zertara jo ezjakinean zebilen Agustina, eta mutiri, errudun, arrazoinik gabe mindurik, horren errua inori gotzi ezinik: Silbestreari ez, Karlosi are gutxiago!

Sorginkeria zen.

Ez zuen ezer ere egiteko asmo jakin eta garbirik; bakar bakarrik, tokiuneren bat, tarteren bat, bere tokia egiten zihoan posibilitate batentzat, eta uxatu ezin zuenarentzat; kaxketatsu, gogor; itzali ezineko argi zurixka, higikorra; Karlosek berak, bere senarrak, sainduren baten bidez idarokitzen eta euts erazten ahal ziona...

Eta azkenean han zuen Karlos arratsalde hartan bere aldamenean.

Eguerdian aldegitan utzi ez zuen eta orain topatzen zuen berotasun hartaz harritu egin zen, seguraski: Agustinak ezkututzen jakin ez zuen berotasuna, ezin ezkuta izan zuena; eta galdezka hasi zitzaion Karlos, arras gogoko zitzaion galde eta galde aritzea, orain ere atsegin zaio, berak bererik ezer esango ez badu ere.

Inolaz ere, ezin duelakoz.

Eta laster atera beharrean zelakoz.

Afal ondoan?...

Arrats hartan, injineru-batzar batetara joan behar zuen Karlosek.

Bakean afaldu zuten, eta musu beroz agurtu zuen Agustinak, eta mahaina jaso, ontziak garbitu, eta ez zedukan beste zereginik, norekin ardura izateko seme-alabarik ez, ba, eta telebista ez zen ikustekoa, geldoaren geldoz.

Kazeta irakurtzera eseri zen.

Politika saila utzi, eta ikuskarietara heldu zen, kiroletera gero, eta gertakarietara, hauek zitzaizkion atsegingarrien; baina, hezibiderako-edo, albora uzten zituen hauek ere: besteren gaitzaz sufritu, eta ikasi ez egiten dela bazekielako.

Iluntze hartan arras nekaturik sentitu zuen bere burua. Eta artean goiz zen. Basia on bat hartzera jo zuen, Karlosen zai egon izaten zuenero bezala... Urak, ur hotzak, itzar erazi egiten zuen. Gainera, kilikarazi ere bai zertxoren bat. Hori guztia Karlosetatik. Bere sineste-eraz far zegien; izanen balu, seme nahiz alabatxoa nola zainduko lukeen pentsaketan; izan ere, arratsalde hartako argia han bait zuen berriro. Karlosen fedez gidatu beharko lukeela bere bizitza; hark, Karlosek, agitu guztia Jainkoaren hatsaz gertatzen dela sinesten bait du, eta ez ezerezen ezinaz, ezereza ez izaki ezer. Baina ezin du.

Karlosek badaki bere emazteak ez duela sinesten, ingurumariaz haruntzkoa ezin suma duela.

Eta Agustinarene alde erregutzen du, berari ezer esateke. Agustinak, halabaina, badaki hori, maitasunaren ezkutuko bidez; badaki, hain premiazko zaion seme-alabatxoaren bila jarraitzen duela Karlosek, azken aldi honetan hain gutxi aipatzen badio ere.

Agustina, bere senarraren premia hori betetzearren, berari dion maitasun horrek bera uki dezala eskatzeraino joaten da.

Gura izaten duenez, lehortu du bere gorputza, hautsak ere eman ditu, usainkia hartu, arrosa usaina, Karlosi hain atsegin zaiona; maitasunez. Eta beste ezer gabe, bata hutsez estaltzen du bere gorputza; halako egunerako, beroarengatik, bata aski lodia, baina gauean oheratzerakoan gorputzean hain goxo zaion franelazkoa, Karlosek erantz dizaion, eta musuka ari dakion, bularretan, lepoan, belarritan, piskana-piskana behetik gora, eta biak lo geratzekotan gorputza erortzen utzi hutsaz.

Gau hartan sentipen honekin oheratzen ahal zen, eta horrela loak hartzen ahal.

Baina ez zezakeen bere burua nekeak menderatzen utz, oraino goiz zen eta Karlos heldu urren, eta beraren premian zegoen senarra, bera Karlosen beharrean zegoenez, gau hartan, sasi-argia erne zitzaion hartan, kilikatzen; bazekien uko egin behar ziola, harengatik, Karlosetatik, eta harentzako: maite zuen, eta maite duen, senarraren munduak horrela bakarrik izaten ahal zuen zentzurik: betirako, bere gogoz, bere hitzez maite zuen gizonaren munduak.

Tarte batez hartzen ahal zuen hilabetez gero Karlos irakurtzen ari zen novela, eta amaitu ezin zuena, berak, emazteak, uzten ez ziolako! Karlosek ezarririko seinaletik jarraituko zitzaion, aurrekotik lerro bat ere irakurri ez bazuen ere: guztia, bere senarrak utziriko lekutik abia ote zitekeen eta uler ote zezakeen frogatzeagatik zen. Zoro! Eta Karlos ere, berak, Agustinak, ezar zizaiokeen seinaletik jarrai zitzaion. Elkar maite bait zuten, eta maite dute, eta ongi datoz. Horrela behar.

Bihotz bi, buru bi, bat eginik.

Kapituloa, norbaitek gaztetan eginiko lapurreta batekin hasten zen. Hori ulertzeko, ez zegoen aurreko orririk irakurri beharrik, nahiz-eta nork jakin zein ideia idarokitzen ahal zion pasarte honek berak lapurraren eta honen familiaren aurreko gora-beheren berri izanez gero?; hasi zen bezala, ezin jakiten zuen, ordea, halakorik.

Iragan gauzetarik ez da ezer betirako galtzen, eta egiten denetik ere ez da deus galduko.

Horrela da mundu hau.

Logale zegoen, gauez irakurtzeak logurea darakar. Baina aurrera jarraitu zen irakurtzen hitzen zentzu osoaz jabetzeke, letorkeena aldeztetik zekiela, novela horiek irakurleak aldeztetik antzemateko moduan amaitzen bait dira. Horrelaxe zen, hitza hitzaren ondoren, errenkadak joan eta etorri, nahiz alderantziz: gauza bera izaki. Eta argiz begiak itsutsen ari zitzaizkion, bera horretaz konturatzen zelarik. Eta, halako batetan, txirrina. Eta jaiki egin zen, Karlosek bere giltzaz zergatik ez ote zuen irekitzen pentsatuaz. Eta irekitzera joan zen, eta atea ireki zuen; ez zen Karlos, Silbestre baizik; lataren bila zetorren, bestetan bezala, hain berandu behin ere etorri ez bazitzaion ere; barrura joan erazi zun, eta sukaldera sartzan ikusi zuen, handi, zabal, buru iletsu eta beltz; eta apalean zegoen lata eman zion, eta hark bere esku eta beso zaintsuz hartu, eta gorputz hari, ez begi dirdiratsu haiei, ez zegokiela zirudien arduraz. Gero Agustina bere gelara joan zen, eta mahaintxoaren kajoian diru-toxaren bila hasi zen, eta sartzeko esan zion, barrura etortzeko. Silbestre atean gelditu zen eta bere bi begi handiz so geratu zitzaion; Agustinari argitsu iruditu zitzaizkion, eta bere haragitan ezarririk zekustzin: izan ere, bere bata, behe aldera axolaz lotu bazuen ere, bular aldera irekirik zeramakien, oharkabean, eta berak, ohean jarririk, sartzeko esan zion, ea zergatik ez zen sartzen, kezka ote zemaion. Silbestrek, lotsaturik, far egin zuen, baina aurrera egin zuen bere urrats luze eta zabalez, marinelen antzekoz (nahiz lehorrean bizi, horien ibilera bait zedukan, eta daduka), eskuak galtzetako aurreko sakel hertsitan erdi sarturik, eta sorbalda balantzaka, ikusten ez den zama astunez zamatu bait luten, eta bere sudur-puntara Silbestrearen praka-zirrikutua heldu zitzaion Agustinari, arras hurbil, eta oilo-usaina sentitu zuen eta gorotz beroarena; bitartean, urduri txanponak kontatzen ari zen, hotz sumaten zituen, Silbestre goitik behera begira zegokiola jakinaren gainean, buru gainetik bular hautsezatuetara begira, eta seguraski usainkia usainduaz (bere sudur zapal eta zabalaz airea irrikiz irentsi beharrean). Agustinak ez zegien ezer, ezer ere ez, behe aldetik bata ireki ez zitzaion, eta ireki egin zitzaion!, eta gerrian bakarrik geratu loturik, berak ere bere txilborra ikusteko moduan, oraino gazte zelakoz, 32 urte besterik ez zuen eta ez du, eta oraino seme-alabarik ez duelakoz, hestua zedukan eta dadukan txilborra. Orduantxe luzatu zizkion Silbestreari bezperako arraultzengatik zar zizkion 7 bolivarrak, eta hark, Silbestrek, hartu eskuan, baina Agustinak eskuan ezarri zizkiolako; Silbestrek ez zituen sakeleratu, ez zen jiratu ere haiekin aldegitiko, baizik-eta, ausardia halena!, mahaintxoaren gainean utzi zituen eta Agustinarengana bihurtu zen, eta ez zion begitara begiratu ere, baizik makurtu egin zen eta bataren miztoa askatu egin zion, hura jarririk zegoela, eta bere bi esku tzarrez besapetik heldu zion; orduantxe sentitu zituen Agustinak esku zakar eta handi haiek bere haragitan, hura zarrastada!, eta berarengana jaso zuen Silbestrek; Agustinari, gorputz osoan behera, ipur-masail eta zangoetan behera, berez erori zitzaion bata, astun, lastaiaren gainera, zaratarik gabe; Silbestrek

luze-zabal bere gorputzez neurtu zuen (Agustinak gogor eta indartsu sumatu zuen), bi eskuak ipur-masailetan zituela, Agustinak gogor eginen ote zion frogatu nahian, ausarditsu!; izan ere, haur hura, gizon hura, halaz guztiz, ez zegoen batere seguru ezertaz, berehala nabaritzen da hori, eta Agustinak sorbaldatik eta lepotik eta buru handitik heldu zionean bakarrik ausartu zen Silbestre besotan hartu eta irekia zegoen ohe gainean ipintzera; eta ezer esateke, ate aldera joan zen; hura larria!; ez zen erabat joan, baizik atea itxi eta argia itzali; ez zuen ezer ikusi!... Eta gorotz bero eta artopil hartatik zintzilakario bezala, mila hots ezti sentitzen hasi zen: botoiak elkar ukitzen, oinak galtza-zulotatik ateratzen, zapatak erortzen, bat, bestea, granitozko zola gainera, hasierako isiltasun susmagarria, isila, majiazkoa, eta harroparen jaustea, eta gerrikoaren burdin-kizkiaren kolpetxo aulkiaren kontra; gero, bat batean, lurra, jergoia beheraka bezala; Agustina ez da izutu horrenbestez, baizik gorputz hura bere gainera noiz jautsiko zai dago, eta gaineratzen zaio; orori heltzen zaio garaia; orori; eta bere ezpainak xurgatzen sumatzen ditu, bere ezpainek xurgatu egiten zuten, eta eskutik, laberintu ezkutuan ezkutatu zen, jakinaren gainean, bi, hiru bider, Karlosekin behin ere iritsi ez zitzaioneraino; tarteka, Silbestreren bi esku tzarrak sentitzen ditu, bi atzapar, iztarretan, bularretan, eta gero arnasa-hestu hura, bero, heze, bularretan, iztarretan, eguzki ezearekin hiltzeko, zoro, bero, beruna bezala, ezkoa bezala, buztin beroa bezala urtu zen eta bere gorputza zeharkatu zuen jainko guritua igaro zen bidetik irekitzen, irekitzen urruneko gauza bizia, lohiezko bere bide zaharretik itzultzen.

Hotz eta hilik ematen duen ama lurrak sentituko duenez bere ama-erraietan hazia ernetzen zaionean.

Gero ez zuen sumatu aldegiten, baizik bere asetasunean geratu zen, baketan, beila gozoan, ia korderik gabe.

Bere onera, gorputza bere gorputzaren ondoan zuela itzartu zen.

Baina ez zen mugitu, ez zen ausartu! Itxoiten, itxoiten zegoen, zoraduraz, ideiak ezin elkaturik. Oharkabean eskua luzatu zuen mahaintxoaren gainera, dirua han ote zegoen jakiteko, eta marmol hotza sentitu zuen, gainean ezer ez. Silbestrek bere sakelean gorde bide zuen, berarekin etzan aintzina. Ez zen beste ezertara ausartu, eta itxoin egin zuen; gero-eta itzartuago, biziago, errukez-katiago, eta, halaz guztiz, egiteko gogorik gabe, itzar erazteko eta joateko esateko kemenik gabe, laster!, bere senarra memento batetatik bestera etor zitekeela!... Azkenean, ahal izan zuen. Arras baitako ez zitzaiokeen puntuan ukitu zuen, sorbaldan, eta honela esan: «Silbestre, Silbestre»... Eta bestea mugitu. Eta, espero ez zuena!, mahaintxoko argia biztu zuen: «zer duzu, maiteño?!»...

Karlos zen!!

Agustinak bere burua jausten utzi zuen eta ez dakit zein amets izugarri asmatu zuen!

Karlosek argia itzali egin zuen, eta loak hartu zuen berriro.

Agustina ez.

Ez zen gehiago ausartu mugitzera.

Horrela itxoin zuen, itzarturik, esnai, egun-sentirarte, eta jaiki egin zen, errukezkati, eta hanka-punttan sukaldera joan zen, lapur bat bait litzan: arraultzen ontzia han zegoen artean.

Ijitoak (platero)

Eguna, berri eta garbi zegoen, hodei arrastarik ez zeruan.

Eta, bostok alai; are alaiago farrez ari den hainbat jenderen artean joateagatik: gauza zoragarria, nork bere burua besterengan dohatsu nabaritzea, eta ukalondoko bat hartu eta irrifarrez erantzutea, eta hankaren bat zapaldu, barkatzeko eskatu eta barkatua dagoela entzutea; ez dago ezer munduan, udako bi hilabetetako egun bakar bat mikatzeraz dezakeenik; udak, hain zuzen, onena izanik ere, ez du luzaroago irauten ahal iguzki eta lur arte honetan; berotzeari ematen dionean, haatik, zorrotz berotzen du; nonbait, euraldikoaren ordainez, eta haize eta izotzaldikoaren ordainez: paraje hau, neguan eta turistarik gabe, ezberdin izaki.

Ai, horrela ez baledi!

Bera, emaztea, zazpiretan jaiki da, tortila-patata egitekotan, eta oilaskoa erretzekotan, eta alabatxoari perkal gorritzko soinekoa plantxatzekotan, eta oheak egitekotan, eta gizona ahots alaiez eta zorrotzez eragiten hasi ordurako haurrekin prest egotekotan: hasten denean oldarka hasten bait da.

Autobusaren sapaia, buru jolastiz beterik doa, burumotzekoez eta marinel-txanokoez, txapelezkoez, mahatsezko kapelukoiez, kolorezko karkuxez jantzirikoez, ile orrazturiko eta orraztu gabekoez: denetik doa hor, eta algara batetan eta lapiko batetan antzo izerditan. Aitak bost urteko alabatxoa besotan eta, nonbait, barruan oilaskoa eta tortila dituen larru urdinezko zorroa, amak begiz bilatzen duena eta topatu ezinez, jendearen hankartean dabilelako. Aitak barandari heldu behar izan dio. Halaz guztiz, emakumea pozik doa, senarra alai ikusteaz: agerian bait darama poza begi handi eta irten horietan, eta izerditan; berotasuna ere ezaugarri zaio emazteari senarraren humorea ezagutzego.

Horrelaxe, pozik nabari du senarrak bere burua: alde orotatik izerdia dariola; tantaka dihoakio lepotik behera, eta ausarditsu, bularra eta urdail gainean zehar, eta beherago ere bai, aita nahiz alabatxoa pizza egiten ari bait litzan (bost urteko alabatxoarena ere izan bait diteke); berarekin bait darama aitak alabatxoa eta bere gorputzarekin haragi bat bera bait litzan moduan eraman ere, eta alabarena non hasten den ez jakiteko moduan... Eta sonbrailu berdezko emazteki hau ere, bada ba! Gainera datorkio gizonari, eta janari-zorroa zapalduaz; halere, gizonak ez dio ezer esaten, isilik doa, eta bere baitan farrez: hondartza hori guztia izaki. Eta aldamenen dadukan agureak, aipaturiko andrearen aita izan ditekeenak, ezpainez barruko irrifar horretan harrapatu du gure gizona, zahar bati ez bait dio ezerk aldegiten, bere kolkorako gordetzen badu ere; gainera, zaharrak, bere biloben berri ez dakienak, etsipenezko irrifarra bialtzen dio: inondik ere, goiz hortan eta bero zakar hortan, eta jendea autobuseko kajoi hortan tente eta herstu, zaharrak ezin gorde izan du sekretoan bere kezka.

Honez gero, ailegatzen ari bide dira, bidea laburra bait da, bi orduz behekoa.

Emaztea zimel dakus gizonak, izerdi tantorik gabe: horretan ere ez izaki soberatasunik; eta ezpainak zimurturik, artega eta ezarririk daduzkan bi seme-alabeen

zutikai-edo bihurturik doa; bi seme-alabak hamabiren bat urteko direlarik ere, eta amak hain jarraikero erdituak direnak, non haurraldi batetan erdituak izan direlakoan bait dago, aitak ezin ditu ikusi ere jendartean.

Motikoa, hanka puntan ipintzen delarik ere, ezer ikus ezineko gisan dago, eta, bere arreba bezala, jende-itsaso horretan murgildurik; autobusaren abiada horretan ez zara mugitzen ahal zeure gisara, jendetzaren emanera baizik, masaren isurira baizik: karretera bihurgunetan jarlekuen burdinak eta txapazko azala jotzen dituzala, eta frenalalditan garraixia bizian eta abiada alditan haize-boladak atereaz; txofer honek tenturik ez bait du hanketan, makilazkoak dituela ematen bait dute bere hankak. Horregatik dira halako garratzak jendetzaren oihuak eta, zenbaitetan, arrisku alditako isiltasuna; bi ordu luzeko farrealdia, hondartzara bidean delarik ere, askotxo izaki; orduan, isil aldian entzuten da hobekien, batera hainbat jende daraman tresnaren tiro eta haize hotsa.

Emakumea ez da gauza leihoa harrapatzeko, gorputzaren legez: lepamotza izaki; bestalde, ohituraz bezala, haurrei josia dagoelako; gainera, begi bat senarrarengan eduki beharra, harengatik baino areago, haurtxoarengatik: edozein emakumeri, are ama bati, zernahi kasutan senarra nahiz alabatxoa betirako ken dizaioketela bait dirudio; eta berari, hain artega delarik, askotxoz gehiago: beste ezergatik ez, ez bada haurtxoa hain gauza gutxi dakusalako eta senarra hain on, eta barne barnetik maite dituelako. Haurtxoa aitari besarkatua nabari du, lotan bezala, gau guztia lotan eman badu ere, eta ezer gosalduek ez badu ere, oso gutxi jatekoa bait du alabatxoa, eta dagoeneko trapu zahar eginik daduka soineko gorria, izerdiz, eta zimurturik, eta marinel txanoa, zuri-urdina, erortzear daduka, galtzear!; hango istilu eta buila artean, senarrari deitzen dio, eta ez dio entzuten; baina, gizon zaharrari ez dio ezerk ihes egiten, eta sorbaldan jotzen du gizona; berehala jabetzen da hau, eta esan nahi diona ulertzen du, eta begitaraino sartzen dio txanoa, umezurtz bati bezala, gajoa! Oraingoan, motikoa ari zaio amari besotik tiraka eta, begi-keinu, iristen ari direla esaten dio, itsasoa bertan dela; amak ezin konprenitu du motikoak hori nondik atera duen, ez bait du oraino itsasoaren usainik, orraiz-apaingarriz jantzitako emakume lodi bati autobusean sartu ordutik darion ozpin-izerdiarena baizik: asma-arnasaz eta aurrekaldean doan emakume horrena, txoferraren jarlekuari ezarririk dihoanarena. Baina, motikoak, bai: begi bat neskato baten beso biluzi eta bular estaliaren artean ezarririk darama, eta, bat batetan, esku batek bereizi egin ditu, eta orduan zeru-puska bat ikusi ahal izan du bela-punta batek zeharkatua, eta, badaki, hori ez da gertatzen itsasoan bestetan, hondartzarako igande batetan bestetan; motikoa arrebari ere gauza bera esaten ari zaio, gizon biren tripa artean berok itto beharrean negarrez doanari.

Halako batetan, laurak, hots, bostak lurreratu dira, eta haurtxoa, orain, amaren besoetan dago; amak, urik eta hondartzarik gabe igaro zuen haurtzaroko kontu txikiak egiten dizkio eta, lehenbizikoz, eztai-ibilaldian itsas-ertza ukitu zueneko poz beraz.

Seme-alabengan berritzen da bat.

Hor doaz hondartza aldera, itsas-haize gozoak jotzen du; aita, seme-alaba biei eutsiaz doa: pertikatzat besoak dituztela, astakume bi antzo dira aita arrastaka eraman nahiez; hontan, dei dagiotela entzuten du; emaztea da; honen begiratuari jarraituz, leporaino beltzez jantzirik dihoan ume aurpegiko neskatila batengana doa bere

begiratua. Bi gizon daramatzi lagun neskatilak, sonreroz jantzirikoak eta lepotik behera ile luze eta dirdiratsuak; arropa zikinez, eta begi argiak musuan; neskatila, galtzarpean tinko sarturiko saskia daramala; begioi, polita. Bi seme-alabak herstu ezarten zaizkio aitari. Ijitoak, gizonaren begiratu hutsal antzekoa airean harrapatzen du, eta berarengana jotzen, begi gozo handi eta sakon, eta pezetaren bat eskatzen dio; gizona geratu, eta bila hasten da; aberats ez delarik ere, ematen ahal dio horrenbeste; baina, ezin du, txanponetan ez du, ba; horregatik, beste ezergatik ez; ijitoak, ordea, begiz jotzen du; bere burua tximistak jorik bezala nabari du gizonak, eta denbora berean far dagi gertaera horregatik, eta, pozik, emaztearen bila hasten da; aurrera joana zen emaztea, eta gelditu egiten zaio, jende gazte eta lanik egin nahi ez duen horri sosik ere ez zaiola eman behar esateko. Gero, emaztea, pentsaketan jartzen da, ezinbestean; bere aurrean denda batetan bi tomate ebatsi zituen ijitoa datorkio burura, zakua bait litzan bere kolkora bota zituen, eta berari hain lotsagabekiro begiratu ziona, non ez bait zekien bere begiek gezurra ala egia esaten ote zioten; eta orduan ez zen ausartu hitzegitera, beldurrez. Senarra irrifarrez dihoa seme-alabengana, ezer gertatu ez bait litzan; ezin ordea burutik bota ijitoa, denbora gutxi zela herrian zehar igaro zela esan ziotena, soineko beltzez eta zabalez jantzirik omen zihoana, soinekoa aurretik ebakia eramanki eta barrundik biluzik zebilena, ehun duro ematen ahal zion edozeinekin gozaldi bat egiteko prest omen zena; eta entzun ere entzun zuen, batek Jesusen bodegoiaren atzekaldean harrapatu zuela, oraino iluna ez zelarik, amen batetan egin bait zuten egin beharrekoa, ez bata ez besteak arroparik kentzeko lanik gabe. Alaba galde eta galde hasi zitzaion, ea egia ote zen ijitoek hautxoak ostutzen dituztela: bere ahizpatxoaz oroitzen zen, une hartan bere amaren besoetan farrez zegoenaz; bienbitartean, aita honela ari zitzaion bi handienei, ez izu eraztearren, baina jakinaren gainean ipintzearren: hori egia zenik ez zuela uste, baina, inolaz ere, ezezagunekin konfiantzarik ez ditekela eduki, batez ere, ijitoekin; ulertu ote zuten? Hori guztia haurrei, batetik sartu eta bestetik irten egin zaie; hondartzara bidean, haurrari, ijitoekiko izua gorputzera baino lehen ahazten zaio.

Hondartzan dabilta autobuseko eta oinezko beste jendearekin batera; uda, itsasoz itsusten den jendearen oldarra da: itsasoa, beti urdin eta iguzkitan dakus; hori –diote– hemengo gauza da, eta ez da ezer kostatzen; hurbilagora eta sarriagotan etor ahal baledi! Itsasoak gatz usaina du, arrain usaina, bapore, urruntasun usaina; hain dago epela itsas haizea, uretara ailegatu aurretik arropaz eraztera kilikatzen bait zaitu; gaurko hondartza oinak hain goiz erretzerainoko hare galdatsua izaki, eta luze-zabala, eta sakana, mariarekin ittotzeko hainakoa, eta, Ilargiarekin ura urruntzean, kilometro erdi bat ur bila ibilerazteko hainakoa; horrera ere heldu bait dira Ipar-ameriketarrak. Emaztea, nekez dabil hare galdatsuan; halere, ibilki, haurtxoa jantziz arintzen ari da; pozik doa alabatxoa alai ikusteaz; beste biek beren galtza, alkandora, soineko eta espartinen zamari aita hartu dute, eta amak toki egokia iritzi duenera iritsi orduko, ur ertzeko jendarte trinkoan galdu dira. Aita, amaren larriaz kezkatutik, deika ari zaie, baina ez diote entzuten, eta bila joan behar izan du, amaren eta alabatxoaren ondora erakartzeko, zentzuan sar erazteko eta berriro bostek bat egiteko: denek bat egitea eta elkarren ondoan egotea izaki zoriona; horretaz hitzeginak dira gaur goizean ere autobusa hartzean. Aita bi handienei mintzo zaie: ez litzakeela itxurazko gauza hondartzara etorri eta uretan norbait ezkutatzea, haur asko itto izan dela horrela, edo galdu bederen halako

jendetzaren artean: aldamenean edukirik ere, bat ez bait da arduratzen bestetaz horrelakoetan; bost urteko alabatxoa iguzkitan larru gorri uzten ari den amak ere gauza bera desae, aitaren sermoia berrituaz eta indartuaz, eta oraindik orain kazeta batetan irakurririko etsenplua kontatzen die: haur kozkortu batena, espigoi horretako harkaitzetan itto zenarena. Aitak hurbilen ageri den buia seinalatzen die, ea ikusten ahal duten?; neska-motikoeak, baietz, badakustela; areago ezer?; bai, bada besterik ere: ez ditezela hurbil espigoiko harrietara, honuntzko aldetik ere ez, hor zenbait hare-tranpa dagoelako, barruratzean jendea irensten duena. Neska-motikoeak adi dagozkio aitari, baina hondartza-igande batetan inor hil ditekeenik ez dute uste.

Iguzkia aski beroa dago dagoeneko.

Handi eta txiki igerian ibiliak dira; eta, berandu bada ere, otordu garaia heldu da: erdi bazkari, erdi afari izanen da; txikia ere gogotik ari da jaten. Bai zoragarria! Aita zorionez dago eta berriketazale: hondartza bizileku egitea pentsatzeko gauza litzakeela, dio. Emaztea hariari darraio: diru apur bat aurreratu beharko luketela, eta txirrindu bat erosi, aitak eguneroko lanerako berrogeitamar kilometroak egin ahal ditzan, gainerako familia guztia hondartzan etzanik dagoen bitartean, hondartzan bertan janaria gertutuaz, bertan lo eginaz, egunero itsas ertzean egunsentian itzartuaz, iguzkitik eta gauetik eta euritik babes ditzakeen aterperik gabe.

Eta guztiek far dagite, beren burua hain behartsu ikus erazten dien ametsa bide dela, eta hain gogotik janaz, eta haretan.

Ama, lauron ama, da lehenbizikoa haretan ez paperik, ez jan hondarrik ez dela bota behar konturatzen dena: gauza zikina izaki zaborrak nonahi botatzea, urtean behin baliarazten dituzun gauzak zaindu egin behar dira; eta hor doaz neska-motikoeak paperontzi handi batetara, berdez margoturik dago, urbil, eta pedalez ireki-isten da; umeak, jakina, berarekin jostatzen dira tarte batez. Senarrak eman du siestarako agindua, loti halakoa! Halaz guztiz eta hika-mika bat gora-behera, bi handienak berenarekin aterako dira, eta hor doaz ur ertzerara, bi ordu luzetan urik ez ukitzekotan bada ere; argiz koreaturik dakustzi aitak, gazteluketan jostatzen hasten, lurrera berehala doazen haurtxoen etxetxoak egiten, gizon helduratzean amestu ohi direnen antzekoak: zenbait alderditik gauza oro amets bat bera izaki; aita, hare biguinetan bi aga haiek sartzen eta bere alkandora haizetan lotuaz kerizpe mugikor bat egiten, oraingo berena duten hare sail horretan alabatxoa etzateko; ama soineko gorria jazten ari zaio, gehiegi erre ez dadin, kremetan gastatzeko ez bait dago, hain garestiak dira! Kerizpean burua bete hare bada amarentzat ere, aitarentzat ez: gizonezkoa gizon gogorra izaki; berriro, neska motikoei begiratu bat eman nahi die aitak: jolasen ari diren tokira begiratzen du, urrunera, agindu bezala ur arriskurik gabeko tokian ari dira, eta iguzkitan etzaten da; lotarako; izan ere, beroak, eta haizeak, eta lotara astun eta indartsu eragiten duen ur pulunpariak, eta itsas ertzeko algodoizko ur hausteak, eta hare gainean dabilen jendearen kolpe lehor eta biguinak: «tok-tok-tok», denak, lurrari erantsitako belarrira, leize babesaren urruneko oihartzuna dakarkio; gauza bera itsaso usainak ere: denak, hitz batetan; batez ere, hamabi orduko larunbata igeltseritzan eman ondoren.

Ordutan lo egin du horrela; emaztea alabatxoarekin jolasean sentitu du eta, berriro, loak hartu. Nahi gabe.

Emazteak itzartu dueneko, iguzkia muino gainera heldu da, haize hozkirriak jotzen du, hondartzako inurritegia jende barreiatua da jadanik eta urria; horrela da jende hotsa ere, ahulago eta itsasaz beteago, autobusera bait doa, eta kerizpeak mehe eta luze dira; oraino haretan etzanik dagoelarik, ur gaina garai dagoela dakus, sorbalda indartsu baten gainean antzo txalupa zaindari batetan uhingainean tente; emaztea, etxetik at loak hartzen ez duena, unetxo batetako lokuluxka egin duelako bere buruaz lotsaturik dago, eta senarrari zirika ari zaio, toaila jasotzen ari den bitartean, alabatxoa ekartzeko eskatuaz, jantzi egin behar duela-ta...Erdi lotan zutitzen da, ingurura begiratu eta andrea gauzak zorroan sartzen ikusten du, ez du ezer esaten, eta bi zaharren bila hasten da begiz, txit hurbil hautematen ditu, gazteluketari utzi eta uretatik irtetzen; txikiena ez da ageri, eta emazteari begiratzen dio: hanketan zorro urdina duela dago; bienbitartean bi handienak jantzi erazteko esaten dio, berandu dela. Berrero, kolpetik jiratzen du burua senarrak, dunbuilu, bultoren baten bila, koloren baten bila, eta lasterka ur ertzera egin du, ezer esateke, hankapean harea hotz sentituaz, eta larri iristen da bi handienak uretatik ateratzen ari direnean; txikiena non den galdegiten die eta, haien aurpegia ikuste hutsaz, ez dakitela konturatzen da; zarrastan jiratzen ditu begiak, irekiak ditu baina ez du ezer ikusten, iguzkirik gabe itsuturik daduzka, emaztearengana abiatzen da; hau, esateko, bakarrik dago, kezkatu jadanik, senarrari begira; amera bilduriko kolorezko toldoak ia hutsik dakustzi; bat batean, tripa gainera zama handi eta hotz bat erortzen zaio gizonari, eta, marrazki batetan borraratzen ari bait liran, hankak ihes doazkio; ez du ezer entzuten, eta itsasora begira jartzea ematen dio buruak, beste ezergatik ez, emaztearen begiak ez topatzearen. Memento honetan, itzala jaitsi da, iguzkia muino atzean murgildu da erabat: jolasean ari eta norbaitek argia itzaliko balu bezala; garai okerreanean!; eta gizonak itsasoa begiz zeharkatzen du, eta hondartza antsiz, eta begi horietatik, irriki bizitan, itsasoko ur guztia eta hondartzako hare guztia sartzen da kolorezko tanttoren baten bila, eta, berrero, emaztearen begi ihesgaitzak topatzen ditu; emaztea, seme-alabez inguruturik dago, eta gizonari begira, hau bezalaxe hil beharrean, hondartzako bakartasun bihotz-erdiragarri honetan, alabarik gabe, iguzkia betirako ezkutatzeko dagoenean, hondartzako haurrak amaitzen ari direnean, munduko kolore gorri guztia ezkutatzeko dagoenean, eta berea agertzeke, berea eta bere senarrarena, biok ezertarako gauza ez direla daudelarik, hemen bertan hiltzen ahal direlarik, senarrak hotsegiten ahal eta egiten ez duelarik: emazteak ez dio ezer entzuten, senarra mugitzen ahal eta mugitzen ez delarik, azkenean berarengana etorki dakus emazteak, bera jarri eta senarra jarri, senarraren iztar iletuak ageri zaizkio eta galtza motz zuri zabalak, zabalegiak: hoztasun izugarrienaz eta garbi garbi, barrua, ilea ikusten bait dio, oilo-haragi antzeko azal puska eta zakila, kizkur eta zimur, eta gorago, bularraldea saihetsezurrekin, eta matrail-hezur handia eta begiak (senarraren aurpegia, dena begi izaki orain itsasora begira); itsasoa!; emazteak garraixari ematen dio, eta gizona dena belarri eta gorputzik gabe eta dena begi, baina ezer entzuteke, eta bere bi haurrei begira, algodoi artean korrika eta zineko mugimendu geldiaz antzo itsas ertzean arroketak dihoatzela; emazteak, zerbait gertatu ote den galdegiten bide dion jendez inguruturik dakus bere burua, ittorik, eta tartetan, urrunera bezala, jende horren hotsa entzunez, eta isiltasun hartan, eta mugitzeko zer egin ez dakiela; halako batetan, senarra sentitzen du, usainetik, intsensu usaineko arnasatik, eta hurbil sentitzen du bere gisara hizketan, biek

hondartza, itsasoa, begiz zeharkatzen dituztelarik berriro, eta orain argi argi eta isiltasun osoan, sor, olatuengatik, zenbait gizaseme arroketa atera dira korrika, beste batzu kolorezko toldoetara, eta emaztea bere senarraren begietan bere burua ikusten, senarraren begi zintzilikari eta zurietan, ezer esateke, eta bat batean berari, emazteari, ezetz esaten, ez beldur izateko, itsasoan igeri dabilen hura bui bat dela; halaz guztiz, ondoezta gelditzen zaio emaztea bere besoetan; bera, jendea nola dihoan begira, zenbait guraso haurrak eskutik dituela berarengandik ihesi, bera eta bere emaztea izurria bait liran, hiltzeak jendeari ezer ez balesaio bezala; neska txiki bat, eskuan, hilda bezala, soineko gorriko panpin batekin zihoan; eta espigoi gaineko jende hura beraiei begira, seguraski, ezkutuko iguzkiak argituriko zeruko argi-begi hartatik...

Berak ikusten ez duen norbaitek tarte bat ireki du jende pilo hartan; guztien indarrak batengan bildurik ere, ez lirake gauza izanen haiei laguntzeko, ezin heldu dira ez bataren ez bestearen baitara, hain urrun daude, hain bereiz biak gauza orotatik. Neska-motikoak iritsi dira, negarrez, hainbat jende gurasoen inguruan ikusiaz eta ama hilik nabaritzeaz, honi andra bat abanikuz haizea ematen ari zaio, eta beren senide txikiena falta dutelakoz. Dendak miatzen ari izan diren gizasemeak badatoz, haurtxorik gabe, eta beste alabaren ateraldia izan da mihi larriaz esan duena:

«Aita, ijitoek eramaten ahal zuten»...

Zergatik egin behar zuten horrelakorik ijitoek?!... pentsatzen du bere baitan aitak, eta hala adierazten dio; eta begiratu hartaz oroitzen da, eta litekeen gauza dela ematen dio buruak; gainera, ez du ikusten beste ezer susma ditekeneik. Neskatoak lehenean dihardu, eta negar dagi, eta hondartzan ikusi dituela esaten du!...

Noiz!!!...

Duela denbora puskat, bazkal aurretik. Gaur goizean hondartzara zetozen hirurak?... Guztiak adi-adi dagozkio hizketa horri, hots handian ari bait dira ait'alabak; ama hil antzean; eta gizon, emakume eta haur korro trinko eta handia, larritasun haren zine antzeko emozioa urrikeri bizitzen; aitak, ijitoak goizekoak berak ote ziren berritzen du. Neskatoa ez dago arras ziur, kale jantzian ez, baina hondartza jantzian bait zebiltzen: bi gizon. Eta emaztekoa? Ez, emaztekoa ez du ikusi.

Korroko ama batek, ijito hauek guztiak atzi eta preso eman behar lirakela esaten du, neska txiki bat harrapatzeko lain izanik ere libro uzten bait dituzte; ikaragarria!; berari gertatu omen zitzaion, orduan bost ilabeteko zen bere semeari begi gaiztoz begiratu ziola ijito batek, eta berehala etxera eraman beharrean gertatu zela, eta halaz guztiz, oilo bat harrapatu ahal izan zion! Kamisetan dabilen gizon argal batek, herriko agintariei adierazi behar zaiela adierazten du; non? aguazila hor dago, toldoen inguruan. Gazte batek, bera joanen dela bila, eta lasterka ateratzen da; beste hiru gizaseme darraizkio.

Luze itxoin behar izan dute geratu direnek.

Baina, badator aguazila, eta gizon-emakume-haur gehiagorekin, emaztea bere onera itzuli den une berean. Agintaria, gizon lodikotea da, bigoteduna, arropa eta ibilera berezikoa eta txapa bat eramanki dator: agintari prestaera osoa du, eta bidea irekitzen diote, errespeto handienarekin. Eta laurak, zorro urdin handia, txikienaren oinetako txikiak, barnean galtzerditxo urdinak: hori da begi aurrean duen ikuskaria aguazilak, dena haretan dago, eta inguruan jende korroa duela; aguazila (jeneral bat dirudi) gizon itxurarik gabeko ahots mehez mintzo da, ezer ez du esaten, ezin du seguraski, eta isildu

egiten da, eta itsasora eta haretara begiratzen du, eta lapurrek ezkutatoki hartu bide duten herrira. Besoetan neska txiki bat daraman alkondara urdineko gizon batek, han dauden gizonak banantzea litzakeela hoherena esaten du, eta batzu alde batetik, bestek bestetik, bazter guztiak neskatxoaren bila miatzea, eta herriko ijito guztiak detenitzea. Bi bider pentsatzen egon beharrik ez, proposapen praktikoezia zen. Denak batera ibiltzea errezago da, nahiz zuzendaririk ez izan, orotarako jendea bait dago.

Esan eta egin: aguazilak herriruntz jotzen du zazpi gizonekin eta beste bi motikokin, hogeitik gorako sail bat arrokataruntz irtetzen da, beste batzu hondartza berriro miatzen hasten dira, haurtxoa hare-tolesturaren batetan, paper muturren baten azpian egonen ahal balitz bezala!; gainerakoek, gehienek, bila hasi itxura egin, eta alde egiten dute: butakako ikusle izatetik pelikulagile bihur ditzaten beldurrez, ez dute horrelako erantzukizunik nahi. Horrela, laurak geratzen dira, bakarrik, hotzez dardar, gexal antzean; ama, begi-zulo handiz eta begiratua itsasoruntz galdua, hondartza jantzian, egun osoan iguzkitan gorrituriko hezurrez, uretatik atera berri den oilo antzo; aita, haren aldamenean, izerdi hotzez bustiriko haren ilea ferekatuaz, gauza orotaz larri: bere emaztea horrela ikusteaz, seme-alaba biak amarengandik aitarengana begi-jauzika haretan negarrez eta hotzez eta gauaren beldurrez dardar ikusteaz... Hontan, zoroa gisan erreazionatzen du aitak, zerbait esateagatik bakarrik, neska-motikoak patxarazteagatik, eta bere emazteak ere, txikiena bere gonari josia izan eta hondartzatik irtetzeko orduan, alabatxoa galdua ez balu, bostak batera egoteko zoria izan balu, gauza bera eginen zuela jakinaren gainean: neska-motikoei, beraz, hauzoko batzuek utziriko sandia puskak bil ditzatela esaten die.

Zaharrenak eskuak betean hartzen ditu eta paper-ontzira doa eta hankaz estalkia irekitzen du eta hots dagi:

«Aita!!»...

Eta berriro:

«Ama!!»...

Lasterka doa aita, eta soineko gorrizkoa ontzi barruan lotan topatzen du, burua eta txano zuri-urdina belaun gainean dituela, ontzia betetzen.

Ez du itzartzen.

Baizik, korrika eta dehadarka emaztearengana dihoa; hau ez da artean mugitzeko ere gauza, eta arrastaka eramaten du, besoetan, eta haurtxoaren aurrez aurre ematen; garraixia dario emazteari, begiak iturri bihurtzen zaizkio, olatu baten kolorea hartzen du, eta bere senarraren esku dardarietatik haurtxoa hartu eta bere hezurren kontra hestutzen du.

Gero batera begiratzen dute guztiek: hondartza ia hutsik dago, haizeak garbitu balu antzo; bakarrik, urrunean, arroketa bila darraien jendea geratzen da, ia ez dira ageri ere, iluna sartua da, eta dehadar dagite, oihu, eta laurak, bostak!, arrapataka abiatzen dira, jazteke, elkar ikusteke, ikurrina amak besoan bildua daramalarik, laurok, denek, ukitu nahi dute eskuz, eta haurtxoa jai horietaz pozik, zoriontsu, arras ongi egin bait du lo.

Jesus haurra jaio da

Anamari, ene emazteari

Arratsaldeko hirurak baino gehiago da eta oraino bero egiten du; automobilak presaka dabilta, beti bezala: lanari arras emana izaki hiri hau; eta mikrobusak beterik doaz, jarleku bi eskuratzerik ez; hauek hiru dira, baina jarleku birekin eginen lukete; beste gizonttoa amaren altzoan joaten ahal litzake, ba, jaio berri da ta; Santiago eta Mesede ez dira mintzo gauza hauetaz, bata besteari begiz eta keinuka agertzen zaiote; ozta mintzo diren hauek, trafikoz zarata honek zoratu behar ditu eta kokildu, sakon; baina, hor daude, bestek bezala, zai; errenkada buruan dagoen jaun batek itxoiteko esaten dio Santiagori, laster etorriko dela, eta bere txanda utziko diola, bera eta zai dauden beste asko baino beranduago etorria izan arren; haurtxoarengatik eta iguzki galdan kerizperik ez dutelako; errenkadako besteek ez dute hitzik atera, Santiago konturatu da; Mesede-k ere entzun du, eta irrifar dagio delako gizonari, bere esker ona adieraziaz, eta bere baitan, semetxo hau hain txikitan halako errespetoaz hartua izatea, seinale ona dela irizten du; haurtxoa ez da gauza hori guztia ikusteko, begiak itxirik daduzka oraino, berri: hain gogor jotzen duen iguzkia ez du ikusi-ta, itxoite honetan sobera berotzen duelarik ere; ez dezala nahi izan Jainkoak horrela gera dadin, Sebastianaren semetxoa bezala, hau itsu jaio bait zen; baina, bere semetxo hau, Jainkoak ekarria da, eta Gabon Gauean!, Jesus Haurra mundu honetara etorri zen gau berean; bere semetxoari mirari bat deritza oraino; horixe zesaioten behin eta berriro amaetxean, horregatik zegoen hain alai bera: larritasun guztiak gora-behera, bere semetxoa seinale onarekin zetorkiolako; izen horixe bera emanen zioten, atzo hitz egin zuen horretaz bere senarrarekin, ez zioten Txomin izenik ezarriko senarraren aita zenarena izan arren, beren semetxoa Jesus izanen zen; horixe zen guztia; horrela, bere urte betetzea, Jesusek bezalaxe ospatuko zuen: horrelaxe esaten zion gaixozain batek bularra ematekotan haurtxoa amari ekarri eta begira begira ipintzen zitzaioz, egiaz Jainkoaren Semea bera bait litzan ekartzen bait zuen, Mesede-k, biona, Santiagorena eta Mesede-rena eta ez beste inorena zela zekiolarik ere; halaxe zen, eta bai ona!; bero galdak lehenean darrai, Caracasko su hau amairik gabea izaki, eta Mesede-ren aurpegia dirdir dago, Santiagorena bezala, eta horixka gainera, itxoite horretaz akiturik bait dago; horrela dakuste elkar biek, eta ez dira arduratzen beren buruaz, haurtxoaz baizik; hau bilbil eginik dago, amak bere buruaz dagion kerizpetxoan arnasa hartzekotan sudurra kanpoan duelarik; halako batetan heldu da mikrobus bat!, eta buzo urdineko gizonak aurrekaldeko atea irekitzen du eta, agindu bezala, bere txanda ematen die, eta hau suertea!: atzekoaldetik emakume lodi bat ateratzen da; horrela, gizon gaztea ere sartzen ahal da; bai, halaxe da; Santiago sartu orduko atea itxi, eta atzekaldean sartzen da bera; hori jendetasuna!; horrelako bati esker ona zor zaio; Santiago, sonbrailua kendu eta atzera jiratzen da jarlekuan, eta delako gazte mehe eta aurpegia grasaz beterikoari, arras fin jokatu duela esaten dio, eskerrak damaizkiotela berak eta bere emazteak eta ia hiru eguneko den beren haurtxoak ere orobat; jakina, ez dio horrela esan, baizik begiak beheratze hutsaz adierazi

dio hori; Santiagorengan keinu hori gorputz osoz makurtzea bezala da; gazteak ongi konprenitu du, eta irrifarrez erantzun dio; beste ezer gabe; eta autoa abiatu da, ibilaldi laburrak egiten ditu eta frenaketa asko eta idi-gurdi batek antzo negar; barruan are beroago egiten du, eta izerdi mikatz eta zaharraren usaina dario, gizon-emakume askoren usaina, botika antzeko usainarekin nahastua; Santiagok lehenean darrai, esker onezko sendimendutan, eta automobilaren sapaira daramatzi bere begiak: oihal urdinxka bat da, bi joscura luzez egina, eta beste txiki asko josiak, arras narras josiak, hari beltzez, eta laino antzeko olio mantxaz beteak; hasieran, amera jiratzean, bost buru ikusi ditu nor bere lepagainean kokatua, denak desberdinak, bat beltza eta lodikotea, txoferrarena, eta denak tente, isilik, behin ere elkarrekin ez egoteagatik konfiantza faltaz inondik ere; orain, bere aurreruntz dakartzi begiak Santiagok, eta beroa sentitzen du, bero gehiago, haizeak joan-etorririk ez duelakotz izan behar du, itxirik, geldi eta sasia bezain trinko dagoelako; Caracasko haizea beste edozertarako ona izanen da, baina bere, bere emaztearen, bere semetxoaren arnasaketarako ez; eta Mesede-ri begiratzen dio, eta honek kasorik ez: haurtxoarengan eta txoferrarengan dago murgildua; txoferra, gizon lodikotea da, bigotekin, isila (Caracasko aloger-txoferretan ez dira beste bi izanen hainbat), aurrera beste inora ez du begiratzen, dakusan guztia automobil berdeak eta tarteka karretera haize-burrunba antzo zeharkatzen duen jendea da; Mesede-ri, Santiagorekin ezkontzekotan La Aguada-ra joan zen garaiko Caracas datorkio burura; Santiagok arrastada bat sentitzen du sonbrailuan: zera da, mekaniko gazteak dirua luzatzen duela (Mesede-ren buru gainetik besoa daramala), eta txoferrak burua itzuli gabe, besoa ateratzen dio bidera, eta ordaintzeko garaia dela konturatzen da Santiago; badu zerekin ordaindua, zerbaitegatik ausartu da Caracasa etortzea, eta sonbrailua kendu, burua aurreruntz makurtu eta, ahots mehez, zenbat den galdegiten dio; txoferrak, bolivar bat dela esaten dio; sudur-zapi muturrean du dirua Santiagok, eta bolivar bat atera eta Mesede-ri luzatzen dio txoferrari eman dizaion; txoferrak ez, baina bere emazteak esaten dio Santiagori, ahapeka, bolivar bat bakoitzagatik dela, eta bi direla; Santiagok berriro korapiloa askatu eta nikelezko bi errealez eginiko beste bolivar bat ateratzen du, eta ez dio dirua lehenbizikoan ematen, baizik emazteari begiratzen dio eta begiz Jesus haurra seinalatzen dio, eta Mesede-k ezetz erantzuten (eta ezpain barrutik far dagi), haurtxoak ez duela bidaririk ordaintzen; eta oraingoan, bai, bi bolivarrak osorik ailegatzen zaizkio txoferrari, Mesede-ren eskutik zehar, eta hark eskerrak damaizkio: benetan, ez da itxurakeria txofer honengan, eta automobil osoan entzun da, eta kartoiezko kaxa batetan ipini ditu txanponak, bolantearen aurrean, oholari ezarririko Ama Birjinaren irudi baten ondoan; Mesede-k ongi deritza txoferraren fede horri: guztien beharren izanen da Caracasen igaro beharko dituen hainbat arriskutik onik atera ahal izateko, zoratzekoa bait da hemengo trafikoa; senarrari esaten dio hori, begiz, eta senarrak baietz: ikusten den gauza da; isiltasun hori ere gauza pisua gertatzen zaie biei, beruna bezala; dehadarrak eta trafikozainaren txistuhotsa entzuten dira, eta frenu-hotsa, eta irentsi beharrean gainera datozkizun autobusaren haize-burrustak; hori eta gehiago jasan behar duzu Caracaseko trafiko honetan, eta orain Santiagori gertatzen zaiona gertatzen zaizu: belarriak kristal hautsi baten antzeko nabari dituzula; eta lurrera begira ipintzen da Santiago, gomatik, hots, iguzkiaren gainberotik begiak atsedetearren, eta bere emaztearen oinak dakustzi, bertan

lan egin zuenean midikuaren emazteak erregalatu zizkion eta La Aguada-n gauza aberats diren oinetakoez jantzirik, eta hankak hutsik, mehe eta more nabaritzen dizkio, eta gona kizkurtu txurian pildun urdinak ere ikusten dizkio; gero, disimuloz jiratu egiten da bidelarien aurpegiak begiemateko, astunak daude: beroarengatik eta lizun usainarengatik izan behar du, beltzari darion usainarengatik agian, beltzek usain txarra botatzen dutela bait diote, baina nork daki?, zurien esana izaki hori; gero, beste automobileri begira jartzen da, atsedean hartu nahiaz-edo, eta bost minutu badaramatzi andre bati lepezamarrera begira, bere ile beltzen xingola gorri bat daramanari, eta delako automobilak alde egiten dio begi bistatik eta berriro agertzen, denak pare antzean bait dabilta gutxi gora-behera; motorrak misterio iruditzen zaizkio hots desberdina bait darie, barruan bizi den zerbait balute bezala; hori guztia nabaritzen du; baina, sentitu, isiltasuna sentitzen du potzu zulo honetan; txoferra isilik doa, eta, atzekaldean, gazteak ere ez du ahorik irekitzen, eta bere aldamenen jarririk doazen bi emakumeek, arras apainduak, eta am'alaba bide direnek ere, ez dute ezer esaten; mendiko bakea bakartasunetik dario, muino haietan ezer esateko inor ez izatetik, baina hemengo hau, jendearen mututasun arraroa da, aski astuna; Santiagok lotan bide dagoen bere semetxoari begiratzen dio; neskatila automobiletik jaitsi egiten da, ama ez; ez du izan behar bere ama: Santiagok ezin du sinetsi, alaba bat amari ezer esateke jaitsi ditekenean, ezta Caracas batetan ere; eta jaun bat sartzen da, makila eskuan, sonbrailua buruan, eta atea itxi orduko, irratitari emateko eskatzen dio txoferrari, mesedez; beltzak ez du bururik jiratzen, baizik atzerako ispilutik begiratzen dio sartu berriari, eta begiz, irekiaz, keinu bat dagio, eta ezpainez, zer gertatzen da? galdeginaz; gizonak, mesedez, irratitari emateko eskatzen dio, garrantziak berri bat ematen ari direla-ta; bere alboan duen emakumeak, berari bakarrik dagokion gauza bat entzuten egon behar duten galdegiten dio; Santiagori ez zitzaion inoiz burutik pasatuko, halako emakume ongi hezitako batek, jazkeratik ematen zuenez, bere senarrari halako erantzun gogorra eman behar zionik, are gutxiago korbatazko jaun hura bezalako ezezagun bati; Mesede bera ere jiratu egiten da jaun horri begiratzeko; beltza behatza irratia botoiari ezarririk dago, zer egin ez dakiela; delako jaunak, mikrobuseko guztiei mintzoki, berari bakarrik dagokion arazoa ez, baina mundu guztiari dagokiona dela esaten die, eta ea mundu guztiari interesatzen zaiona mikrobusean dihoazten andre-gizonei ez ote zaien interesatuko; oraingoan andreak beheratu egiten du ahotsa, eta irratia zein arazotaz mintzo den galdegiten dio; gizona Ilargira heldu delakoaz eta une honetantxe Lurrera itzultzen ari delakoaz; beltza zerbait entzuna da gai horretaz inondik ere, zerbait esan bait du eta botoiari eman bait dio, baina behar zenari ez, jazz musika atera da-ta, eta entsegu biren ondoan ateratzen da, mikrobusean doazten inorena ez den ahotsa (Santiagok badaki hori, denak ezagunak zaizkio dagoeneko), eta txistu-hots, lerramendu eta beste zaraten artean mintzo dena, zenbaitetan beste zenbait ahotsekin nahasten dena, jaun honek esaten zuen gaiaz mintzo dena: Ilargitik hiru gizon ari direla ailegatzen; baina nolaz itzul daitezke gizonak Ilargitik, haruntz, hain gora heldu ezin direnez gero?, eta bere andreaki begiratzen dio, eta Mesede-k irratia dionari adi-adi dagoela ematen du, eta berriro lehengo jauna bera mintzo da, eta, «Kito –esaten du–, sartzen ari dira», eta alai antzean dago, hain urrunetik tarterikoren bat iristen ari balitzaio bezala; Santiagok bere arreta berritu egiten du, eta zaratari eta ahotsei adi dagokie, hitzen bat edo beste, atzerritar delako ulertzen ez badu

ere; hori ipar-amerikatarren garaipena dela esateko ausardia izan du aipaturiko jaunak, errusiarrak atzera geratu direla karrera honetan; mekaniko gaztea bipil dago, hala ematen du bederen, hori ez dela ilargira ailegatzea izan bait dio: oraino ikusteko dagoela nork ipini dituen bere zangoak han; eta denak isildu egiten dira, irratia ez bestek, eta gazteak arrazoin duela pentsatzen du Santiagok, eta norbaitekin bat etortzekotan, gazte horrekin datorrela, beraiekin hain fin jokatu duenarekin; hontan, txoferrak ere badu zer esanik: edozer gauza delarik ere, gauza handia dela hau; eta lehengo jaunak, baietz esaten du; besterik ez; eta irratia hizketan darrai, behin ere isiltzen ez dena da; honek guztiak, halako hitz-hotsak ez dio batere onik egiten Mesede-ri, ondoezta sentitzen du bere burua; bekokitik izerdi hotza dario eta urdailean mina sentitzen du, goragurea bezala, eta ez du horrelakorik nahi: nolaz egin lezake horrelakorik toki honetan; Ene Jainko eta Ama Birjina!; ez dio ezer adierazi nahi Santiagori, zertan lagun dezake honek?; eta orain, gainera, beste zerbaitetan pentsatzen bide dago; baina ez, Santiagori arduragarriago zaio biekiko arazoa eta haurtxoarekikoa ametskeria horiek guztiak baino: Merida-ra onik iristea du bere ametsa, hori joan-etorri handiagokoa du; eta bere baitan, Mesede-k arrazoina zuelakoan dago, nahiz dena ez atera honek nahi zuen bezala; nahi izan zuena, haur-egitea gauza zaila izan zezakeela esan ziotenean, Oramas midikuarengana joatea izan bait zuen, urtetan neskame izan zitzaionarengana; gertatu zena, Mesede-k atarian tupust egin eta erori egin zela, zazpi hilabeteko zegoelarik, eta hau zuela lehenbizikoa; ez zuen duda-mudan geratu nahi izan, ezta Merida-n ere; horregatik ekin zion bideari, eta larritasun hartan, Santiagok ez zuen hartu etxetik autobuserako bestetarako, horixe zen zedukan guztia-ta; Jainkoak eta Ama Birjinak asko lagundu zioten, Gabon Gauean bertan jaio bait zitzaion semetxoa, Jesus Haurra bezala; senar-emazteak ez ziren konturatu ere egokiera hartaz, baina bazen amaetxean monjatxo bat seinalei adi zegoena, eta horregatik bakarrik zaindu zituen halako arretaz; Mesede-ri salda eta haragia, hoberenetakoa, ematen zizkion, eta senarrari, galazita zegoelarik ere, siloi batetan lo egiten uzten zioten; midikuek ere halaxe esaten zioten: suerte handia zela hala jaiotzea; horretan ez zuen merezimendurik senarrak; izatekotan ere, Mesede-k...; eta lokutoreak alai ematen zuen zegoela, eta lehengo jaun harek ere bai, bere jarlekutik bidelariei bihotz ematen bait ziharduen, eta beltza farrez ari zen, eta atzekaldean zetorren andreak pozik bere baitan kabitu ezinean ematen zuen, irrintzi bat ere atera zitzaion, ba; denak pozik ematen zuten, mekaniko gazteak ez beste guztik, honek ez bait zuen hitzik ere esaten, eta Santiago ere isilik zegoen, orobat honen emaztea ere, eta, jakina, Jesus txikia ere bai, negarrik ere ez zegien ta; Santiagok berriro irratira makurtu zuen bere belarria, bestek zertaz pozten ziren jakinminez, eta lokutoreak Ilargitik zetozen hirurak onik zeudela esaten zuen, eta munduko haur guztiei bidean hiru Errege Magoak ikusi zituztela esan nahi zietela, eta haiei itxoiteko, gameluak erregaliaz zamaturik zekazkitela eta; Santiagok emazteari begiratzen dio, hau irrifarrez dago; eta bere baitan, gizon horiek nolaz ikus ditzaketan Errege Magoak pentsatzen du, hori guztia asmakeria denez gero; horregatik, seguru dago, irratia ematen ari den guztia novela bat dela, eta gazteak ez dadukala zertan haserretu horregatik, ipui bat denez gero; Mesede-ri oso atsegingarri zaizkio irratiko novelak, hala esaten zion senarrari beti La Aguada-n Caracasen zegoeneko gogoratuaz, eta, inolaz ere, orain ere arras gogoko zaio, eta senarrak berriro begiratzen dio, eta bekokitik behera izerdi-tantoak nabari dizkio, eta

kolpetik emaztearekiko ardura bizitu zaio Santiagori, eta aurreruntz makurtzen da, sonbrailu eta guzti, irratiaz mintzo dena ikusiko balu bezala dagoen emazteak begitara begira dizaion, eta denbora berean galtza urdinen sakeletik sudur-zapia ateratzen du eta bekokia txukatzen, eta sonbrailua kendu eta haizea ematen dio berarekin; jakina, senarraren begietara zuzentzen ditu bereak emazteak, baina ez du ezer esaten, irrifar dago, agertu dion arduraz eskerrak emateko beste ezer baino gehiago eta, ondoren, begiak isten ditu ondoezta dagoela adieraziaz, baina laster joanen zaiola, ezer ez dela; jadanik Santiago ez dago lasai, asko ari da jasaten emaztea inondik ere; baina, ez daki zer egin; haurtxoa berak hartu?; Mesede-k esetz esaten dio, buruz: ez zaiola ongi eruditzen bi egunetako haurtxoa Santiagoren eskutan uztea...!; eta irratiak kapsula eguratsean sartzen ari dela dio, eta aidea ukitzean, izar bat antzo biztu dela; lehengo jaunak, lokutoreak baino ozenago hitzeginaz, oraingo gauzak ez direla lehen bezala esaten du, Erregeek izarrei jarraiki bide egiten zutenean ez bezala direla, orain hain zuzen hiru Errege Magoak izaten ahal ziren hiru gizonak izar barruan datozela; eta farrari erasotzen dio; eta irratiak hizketan darrai, astronautak abenduaren 27 honetan ari direla jaisten, arratsaldeko hiruterditan, eta kapsula iritsi urren dagoela eta ia egunsentia dela eta baporeak zeru-ontziaren zain daudela beren argiak bizturik, ilunagatik; mikrobusa gelditu-abiatu dabil, astiro, autobusaren geltokiruntz; memento honetan, beste automobiletatik ere entzuten ahal da irratia, denek mahats-luku bat ematen bait dute; noiz-behinka bere emazteari begiratzen dio Santiagok, gajoak kementsu darrai, gero-eta horiago badago ere, beroagatik izan behar du, bera ere izerdi patsetan bait dago; haize izpirik ez da, ba, sentitzen; oraingoan, lokutorea beste inor ez da mintzo mikrobusean; bada beroa ez den beste zerbait ere hor barruan, aidean urturiko gaitzen bat-edo ematen duena, eta gorputza tente, gaixo jarri diona, eta seguru dago, gaitz hori bera ari zaiola Mesede-ri ere azpi-janean; egia da: emazteak txik ondo-ezik nabari du bere burua, eta frenatze oro, astinaldi oro, zulatu mingarria gertatzen zaio, semexoa atera zaion tokitik zerbait sartzen ari balitzaio bezala; semetxo gizajoa, hain patxaratsua, hain lotan; monjak esan zion, egunen bat edo beste gehiago gelditzen ahal zela, baina Mesede-ri ez zion onik egin beste emakume bat ohe berean sartzeak, toki faltaz; aski herstua zen ohe hura haur-izan berria zen batentzat; bestalde, berak, ohean, bere ahizpa Miren edo Santiago beste inor ezin jasan zuen; horregatik, oso ongi zegoela esan zion monjari; gezurra; eta batere beldurrik gabe esan zuen, eta ordurako erdiminetan zegoen emakume argal harek Mesede-k baino ohe-premia handiagoa zuelako; nahiz eta emakume harek berak baino suerte hobea izan zuen: haurra egiteko orduan oherik bai bait zuen!; gainera, Santiagori ez zitzaion batere gogoko gaixoetxe haretan jarraitzea, begitan antzeman zion; orobat, berak, Mesede-k, haurtxoa haur-gelan zai bait zedukan, ez bait zioten ekartzen bularra emateko bestetarako, eta ez zen Santiago bakarrik, bi baizik berak ohea utzi zai zeudenak, hirurok Merida-ra atera ahal izateko, Oramas jauna ikusi ere egin gabe, orain ez bait zedukan zertan nekarazi; Mesede-k hori guztia zuen bere gogoan, eta arrazoin asko zela pentsatu zuen, eta adierazten ez zuen kezka bat ere bazuen (oraintxe gogoraten ari dena), baina inori esaten ez ziona: semetxoa aldatzen ahal ziotela besteren batekin!; horregatik erregutzen zion Santiagori begiz, noiz-behinka erreparatzera joan zedila, eta Santiago joan egiten zen, eta ordutan geratzen semetxoari begira, kaiola antzeko sehaska hartan, inork uki ez zezan, eta amari bularrera

ekartzerakoan gaixozaina gelaz nahas ez zedin, haur berdintsu asko bait zegoen han!; eta Santiago fiakaitz, beti atzetik; urrunetik, jakina; hori guztia, bazen, bai, zerbait; horregatik irten ziren; eta horrela doaz orain, ongi; Mesede-ren zorabio-puntta eta joskuretako orratz-mina gora-behera: automobilean daraman jar-posturaren nekea izan behar du; baina, mina joanen zaio, joanen ahal zaio!; semetxoa besotan darama lotan, eta senarra bere aldamenean jarririk; urduri, larri nabari du emazteak; gogor, halabaina; hala izan da beti Santiago, beldur handiena eraman arren; horregatik da halako gidari preziatua, Bolivar Tontorrera doazenek hain gogotik bilatzen dutena; irratia beti berrikerari, ia egunsentia dela, eta hiru estronautak ia heltzeko daudela; Santiagok, bere baitan, ia eguna argitzen ari dela nolaz esan ditekeen pentsatzen du, arratsaldeko hiruterdiak baino gehiago direliarik, beste toki eta paraje batetaz mintzatuagatik ere, iguzkia ordu berean ailegatzen bait zaie guztiei, han Los Nevados-en, bere gurasoen jaioterrian, nahiz La Aguada-n, bera eta Mesede bizi direnekoan, nahiz Caracasen, semetxoa jaio den hiri honetan, guztiei (beroago edo epelago) ordu berean iristen bait zaie iguzkia, han goian bait dago guztiei argi eginaz, ez ala?; horixe galdegiten dio bere buruari, eta hala dela esaten, ez ditekeela bestela izan; emazteari begiratzen dio, geldi dago gajoa, autobusean zetorreanean gertatua berrituko ote zaion kezka egotea ere baditeke, orduan ere autobusean sentitu bait zituen minak: Barquisimeto baino haruntzago jazo zitzaion hori, eta gau iluna zegoen, eta inork ez zekien zer egin, ezta txoferrak ere, autoa gidatzeko ipini zutela bera eta ez sortzainetarako, alde aurretik kontuak ateratzen ahal zituztela beraiek ere autobusa hartu aurretik, eta berak etxera iritxi nahi zuela Gabon Gaueko afaritarako, berak ere emaztea eta seme-alabak zituela-eta, eta kautxuarengatik izandako atzerapena aski luzea zuela; Santiago ongi jabetzen zen horretaz guztiaz, eta ez zion tutik erantzuten, Mesede-ri jarlekuan heldurik zegoen, honek bakarrik eraman ezin halako oinazeak bait zituen, eta horrelakorik nolaz gerta zetzaieken pentsatzen zuen, menditik jaitsi eta horrela haur-egin behar!, bidean, behi batek bezala, eta okerrago, autobus batetan; eta ezin asmatu zuen emaztearen ondoan egotea besterik, eta txoferrari ere konprenitzen zion, baina ongi eginen ziokeen Mesede-ri halako oinaze gogorrek heltzean autobusa geratzeak, zulotan jauzi handiak egiten bait zituen berebilak, eta bihurtun eta beste autoren bati aurrea hartzean alde batetara joaten: zenbaitetan, Santiagori autobusa eta guzti hibaira zihoazela iruditzen bait zitzaion, edo mendi baten kontra, edo bidean landaturiko geziak ematen zuten etxe argituen kontra: halako abiada zeraman auto hark!; bien-bitartean, bidelariak eroskor sumatzen zituen, beraiekiko haserre, begiratu ere egin nahi ezta, Eguberri-afarira heltzen ez baziren, beren, Mesede-ren eta Santiagoren errutzat jotzen zuten...; Santiagok berriro emazteari begiratzen dio, eta lasaiago topatzen du, beti bezala begiak gorde antzean bada ere, eta irrifarrez: emazte hau adoretzu eta jasankor izaki, eta Jainkoak zamatu hala eramaten dakiena...; honetan, irratia hiru gizonetaz ez dela ezer entzuten esaten du, eta zerbait gertatu ote zaien; mikrobusean guztiak arazo horretatik zintzilik daude, eta korbatatzko jaunaren ateraldia da ederra: ea, zertan ote dagoen Jainkoa astronautei buruz, zertan aingeruak gizonen zeruko ibilaldi honetan!?!; ez du far eginarazteko esana, ez; benetan ari da eta hotsandian bere buruari galdezka, hala ematen du; Santiagok ezin du asmatu zein asmorekin ari den hori esaten, eta idurikoi hartzen du hori guztia, eta gogo-ernez: ipui bat izan bait diteke, eta, izan ere, hala izan behar du,

eta gizon horren hitzak osorik entzun nahi ditu Santiagok, gerta bait diteke osorik ez iristea berarengana, eta sonbrailua erazten du eta belaun gainean ipintzen, ile trinko eta beltza agerian utziaz, eta besoaz bekokiko izerdia txukatzen du, eta burua aulkiaren bizkarrean atsedeten, oso osorik entzun ahal izateko, eta begiak zorrozten ditu arretatsu behar horrekin, eta sapaieko oihal urdiner doazkio: goi aski zikina eta zarpaildua da; eta ez du batere ahaleginik egiten, baizik-eta begi nekatu haiek inongo nekerik gabe hiru gizon ikusten dituzte, suziri batetan kokatuak, sorgin-orratz batetan bezala, joskuratik jaisten, hari beltzeko izarren eta olio-mantxen tartetik, farrez, eta aingeruak hegaka inguruan, eta jostailuz beteriko gurdi bat eta aidean txistu batean ikusten du, eta beste jostailuren artean gurditxo gorri bat idazkun bat ezarririk, eta begiak ezartzen dizkio, baina irakurri ezin (ez daki-eta), eta orduantxe ateratzen da suziri azpitik grasaz zikinduriko mekanikoa eta gurditxoa ematen dio, Jesus haurtxoarentzat dela esanez, eta bere eskutan hartzen du, eta aparato haren gidaria beltza da, Baltasar bide dena, eta mikrobuseko txoferraren aurpegia bera duena, eta bizarrez eta betaurrekoz erdian datorren Erregea, lepotik hegoak dituzten eta Merida-n ikusi dituen bezalako aingeru-buruak darizkion pita-haritik datorrena, atzekaldeko jarlekuan doan jauna da, eta hirugarren Erregea bera da...; alboan ziztada bat sentitzen du: gertatu dena, bere zurrunga bat entzutean itzartu egin dela, eta bere emaztea dakus aurpegi ilunez berari begira, eta automobilean lo egitea gaizki dagoela konprenitzen du; betiko jauna astronautak zeruan barna Jainkoaren beldurrez dabilzala azaltzen ari da, eta bezperan Bibliako pasarte bat irakurriak zirela, Ilargia biran zebiltzelarik, eta delako pasarte hori sei egunetan mundua sortua izan zelakoz mintzo dela; Santiagok atzera begiratzen du, gizonari aurpegira begiratzeko, hura ere lotan eta ametsetan aritzea bai bait diteke; baina, ez, agurea arras itzarririk dago, eta espazioa gero eta melarragoa egiten ari dela esaten dihardu, eta Ilargia ez dagoela lehen bezain urrun; Santiagok ez du sinetsi nahi horrelakorik, mugagabetasunaz hitzegina bait da kristau-ikasbidea eta, orobat, Gabriel Aita ere, eta hori ezin eskuratzen ahal da inoiz, eta gizon horrek diona, hots, hori ez dagoela hain urrun egia baldin bada, zer dala-eta ez dira oraino erori itsasora edo beste edozein toki batetara, ordu erdi bat baino gehiago bait daramate erori eta erori, eta hori ezin gertatzen ahal zaio harri pusketa bati ere, eta zenbatez gutxiago tresna batetan zaldikari datozen hiru gizonen pisua ez bait da oilu-luma batena!, eta horrek guztiak novelaren bat izan behar duela, eta ezin konprenitu duela nolaz egon ditekeen jende hori guztia irratiz botatzen ari diren ipui bati begira; nora ote datorren gero bere semetxoa, Gabon Gau batetan heldu dena eta, agian, Kristoren zoria bera jasaiteko: gurutzea leporatzeko; horixe izaki bizitza, ez dago besterik hemen behean, Ilargian ere ez seguraski..., eta berriro irratiko hitzei ezartzen die belarria, minutuak kontatzen ari direla eta segunduak, eta jausgailua ireki dela dio korbatzko gizonak, oraintxe!, lauretarako laurden baten faltan; emaztea hizketari lehen baino adiago dagoela konturatzen da Santiago: bere burua hobekiago nabari duelako seinalea, eta semetxoa oraino lotan dakus, eta oraintsu ametsetan ikusi dituen aingeruen aurpegia bera duela, eta irratia zarata handia ateratzen du, eta, beti, korbatadunak hitz dagi, eta orobat beraren atzekaldean dihoan emakumeak ere, eta, denbora pasa, beraien mikrobusearen ondoan gelditzen diren automobilei begira jartzen da, eta jendea hileta batetako aurpegiz nabari du, eta noiz-behinka haize-ukituren bat sentitzen du, eta beroa

ez da hain zakarra; hontan, oihu batek itzarrarazten du (bai, oihua izan da!), eta laurak bederatzi gutxi dela adierazten du korbatadunak, punttu punttuan, eta hona itsasoratua suziria!, eta Ilargitik oso osorik jaitsi direla, onik; Santiagok Magoak daduzka buruan, orain ordea gamelutan ez, baina tresna batetan etor erazten dituzte, ipuiak gaurkotu nahiean-edo, eta gaurko haurrak zeruaz jabetzen joan ditezen; emazteari begiratzen dio, eta Mesede semetxoari begira dago; zoriontsu dakus, bere sabelean zedukanean bezala, zernahiz ase, mikrobuseko zarataren nekerik gabe, gorputz osoko hotzaldiaren ondoren berak sumatzen duen bero kixkagarriaren atsekaberik gabe, bere besotan patxaren, gauza handitarako gauza ez direlarik ere haur jaio berri bat eramateko gai bait dira, jaio berria berea izanez gero batikpat; horrela sumatu zuen bere burua Ama Birjinak ere Jesus Haurtxoarekin, nahiz zorion handiagoz, jakina; bere, Mesederen semetxoa, Mariarena bezala, larri heldu zen mundura, autobusa Caracaserara baino lehen jaio bait zen, Gabon Gauean, eta bera ez zen beste ezertaz oroitzen itzartu bitarteko denboraz; aldamenean bere haurtxoa zuela!; aldamenean Santiago zuela!; eta bere senarrak ez zion hitzik ere esan; begira begira zegokion, gehiago gabe; berak asmo horrekin ohe gainera luzaturiko eskua ere ez zion hartu, ez zen horretara ausartu Santiago, gaixozain bat aurrean zegoelako; orain, bere senar gizajoa autobusean bera jarlekuan eutsiaz egon zenekoaz gogoratzen da, eta autobusera igoaz gero lehenengo aldiz hizketan entzun zuenekoaz: halakorik, mesedez, ez egiteko, ez uzteko bideko edozein etxeren batetan!, Merida-tik zetozela biak, emazteari haurraldi gogorra zetorkiolako, eta, agian, haurra onik aterako bazen, ireki eginen beharko zutela Mesede, eta etxe haietako batetan uztea, haurraldi gaizto batez odol hustutzeko mendian uztea baino okerrago izanen zela; eta bera, Mesede, larritasun hartan, jendearen isiltasunaz ohartu zen, baina bere senarraren egoera larriaz, berarenaz eta jaiotzear zegoen semetxoarenaz kupituaz ez, baizik herstuasun hartan eskua luzatzera beharturik zeudelako izuaz zela pentsatu zuen jendearen isilaldi hura; pentsamendu horrek min handia eman zion; gainera, autobusa aurrera zihoan, jautzika: bazirudin, bera mendian behera kaxa batetan sartuta solbaldan zeramatela lehenengo aukeran amildegian behera botatzeko; horregatik ukan zuen orain ere halako beldurra, lehenagoko hura etorri bait zitzaion berriro burura eta hiltzen ikusi bait zuen bere burua, eta ez zen oinazengatik bakarrik izan, autobuseko begi guztiak neke eta atzerapen guztien errua berari egotziaz berarengana zuzendurik nabari zituelako ere bai; aldeztu aurretik jakin izan bazuen Oramas midikuarengana ez zela iritsiko, ez zen etxetik mugituko ere, edo, gehienera, Merida-ra jo izanen zuen, haur-egiten bizia eman behar izanda ere; semea ez!; horrelaxe izan zen: oinazeak batzutan baretu, itzali, bestetan handiago, ikaragarriago: handiago!, zer zen gero hura?; han bertan haur-egin beharko zuelako kezka!, denen aurrean!, kamioi bat bezala balantzari zihoan autobus hartan...!; orain hobekiago nabari zuen bere burua, joskurak ere ez zion halako minik ematen; eta irratiko lokutorea beti berrikerari, eta irteerako ataka irekitzen ari direla dio, astronautak ateratzen ari direla, banaka banaka helikoptero batek jasotzen dituelarik, eta han irratian norbaitek izkirimiriren bat bota duela: baietz orain lau gizon atera, esanaz; Mesede-k ez du jaso ahal izan izkirimiria, ezin ulertu du nolaz atera ditezkeen lau gizon Ilargira joanak hiru izan direla diotenez gero; gizon horien artean emakumeren bat joan izan balitz bakarrik gertatzen ahal zela hori, baina Santiago bezalako hiru gizonezko direlarik, nolaz irten ditekete bat gehiago?; gizonezkoek ezin

dutela haurrik egin ahal, ez dutela beste zenbait prolemarik ere, berak Santiagorekin ezkontzekotan La Aguada-ra joan zenean izan zuena esate batetarako: bekaiztiek Caracaseko midikuak ezarririko sabel-pardela zeramala esaten bait zuten, eta midikuak behinere ukitu ez zuelarik!, eta berak Don Gabriel ikustera joan behar izan zuen eta harekin aitortu zen eta Santiagori hitzegiteko eskatu zion, elkor samar zela-eta esanaz, eta egun batez han agertu zen etxean Gabriel Aita, eta senarrari lasai egoteko esan zion, semea Aitak zionarena zuela baieztatuaz; halere, nork jakin zer pentsatzen zuen Santiagok bere baitan?; baina, egia hutsa da hori, midiku asko hirian beren seme-alaben haziaz dauden baino seguruago egoten ahal da Santiago bere semea hazi horretakoa delakoaz...; irratia, ia laurak direla esaten ari da; eta Mesede-k bere senarrari begiratzen dio, irrifarrez, ongi doala adieraziaz, hobekiago dagoela; Santiagok bere emaztearen begi beltz eta txinaturikoetan irakurtzen du hori, eta arnasa hartzen du, autobuseko larrialdia aski pisua izan zuela pentsatuaz, eta bere buruari galdezka ari da, ea nola izanen diren lau Errege haurren ipuietan izatez hiru bakarrik izan zirenez gero, eta gezurra bera ere, Jainkoarekikoa izanez gero, errespetatu egin behar dela: egia bait da, hiru izan zirela Haurrari erregaliekkin etorritakoak, eta orain urteoro heltzen ez badira, edozeinek jakiten ahal du gizartean bizi ez direlako dela, eta arazo hori guztia haurrentzat sorturiko asmazioa dela, nonbait Errege horiek bizi izan zirela konpreni dezaten, eta gaur bizi bait liran errespetatu behar direla, egia betikoa dela, eta ez norbaiten buruan dagoena bakarrik, baizik beren izenean beste batzuei egin erazten dizkietela gauzak, beren izenean, ze, Erregeak egiaz batengana ez badatoz ere, Mago horien lana bait da zenbait emakume horretarako izan dadin egitea, Mesede-ri haurrarentzako usain bikaineko kolonia ekarki heldu zitzaion monjatxo bezala; orobat, zenbait gizonezko izan dadin, amaetxeko midikuetako bat bezala, zigarro-puru bat erregalatu bait zion Santiagori, Urte Zahar gauean erreko duena desertuko etxolan, bizi guztian besterik erreko ez badu ere, usainezko ke hau bere semetxoarentzat izanen bait da; orobat, Magoek dagite, beste zenbait gizonezko izan dadin, atzoko saltzailea bezalakorik, bost bolivaren bueltak eman ordez hamarrenak eman bait zizkion, eta Santiagok, ohartzeko, jaso egin zuen urrea, edo zilarra, edo zernahi zela, eta, zenbait orduren ondoren konturatzean, adierazi egin nahi izan zion, baina ordurako aldegin zen saltzailea, joana amaetxearen aurretik; halaxe zen; eta bere semetxoari ezin heldu ahal izanen zitzaizkion erregalia haiek, antzina irakaskintzako Errege Magorik izan ez balitz; orain badaki, irratiak eman duen egunarengatik, eta bere semea jaio zen egunarengatik, oraino ez dela Erregeak etortzeko eguna, beren garaian bait datoz, lehenago ez; suziri batetan ipintzen badituzte ere, ez datoz denbora baino lehen; eta iristen dena, panpinak izanen dira, eta ez Erregeak, gauza orok bere denbora behar du, ba, heltzeko eta frutua ekartzeko; Santiago, lehenengo aldiz, bere emaztearen eskuaren bila dabil, zerbait esan nahi dio, eta horretarako, bere sonbrailua jantzi egin du; bere eskuak ez du topatzen Mesede-rena, jarlekuan ez, baina semetxoari ezarririk dadukalako; Santiagoren esku handi eta baldarra bere iztarrean sentitzen du emazteak, eta zerbait esan nahi diola ohartzen da; arreta guztiz (Santiago begira begira dadukala) bere besoko pardeltxo aldatu egiten du, eta eskua ematen dio senarrari; gainean ipintzen dio; esku hori aisa hartzen du berean; eta babestu eta herstutu egiten dio leunkiro, gehiegi herstutu gabe, eta bi eskuak bata bestearekin sumatzen dira, eta badakite gauza orotarako elkarrekin daudela, dena ongi aterako dela;

hain ondo ere, non, jende asko etorri bait zitzaien beren semetxoa ikustera abenduaren 24 batetan jaio zelako, adur oneko izarrarekiko ukituak zerbait erasten ahal zietelako uste hutsez; nahiz-eta inork ez jakin, Jesus izena eramate hutsaz, semea seinale onarekin heldua denik; hiru erregaliak ekarri zizkietenak berak ere ez ziren konturatuko egutegian eta gurasoengandiko fedean seinale horrek dionaz, gehiago arduratzen bait dira mesedeak hartzeaz, beste ezertaz baino; gauza horietan dute beren burua, orobat eskuak; halere, Mesede aski itzarririk dago kanpoko gauzetara eta mikrobusera; hau geratu egin dela konturatzeko hainean eta txanda utzi zien gaztea atera egin dela ohartzeko beste; Mesede-k begiratu egiten dio, begiz agur egin nahian, baina gainera datorkion motor bati ihes eginaz lasterka dagi gazteak; Santiagok ere badakus joaten, eta Errege Magoen mekaniko hori ongi bihotz-zabal dela dio berekiko; oraintxe ari da irratiko lokutorea, aparatotik astronautak nola irtengo diren esaten, handienetik txikienera egiten bait dute, komandantea buru dela; Mesede zur eta lur dago, gizon horiek zeruan zehar nola ibili ahal diren pentsatuaz, eta, oraino, urrenez urren ateratzen pentsatzeko ganoraz daudelakoaz, hau hain joan-etorri gutxiko arazoa delarik, eta senarra oharrerazten du esku-herstutu batez, eta bere Jesus haurtxoa ere egun batetan zeruan gora joanen ahal dela pentsatuaz, eta orduan La Aguada-ko jendeak ez du sinetsi nahi izanen, beraien semea delako; senarrak amets batetatik itzartzen ari balitz bezala begiratzen dio, eta emazteak irratia seinalatzen dio, oraintxe bertan buruan zedukana bera, eta Santiagok belarria erne ipintzen dio lokutoreak dionari eta deus ez du ulertzen, nork jakin dezake, izan ere, Errege Magoetan zaharrena nor den?, hori asmazio arras zaharra izaki: orain dela milaka urte Jesus Haurtxoa jaio zenekoa hain zuzen eta ez oraingoa, bere semetxoa autobuseko jarlekuan jaio zaionekoa ez, bere arbejak, patata eta artoa –arto txiki borobila eta gozua– ereiten lagunduko diona, eta goizeko bostetan jaikiko dena, berarekin batera, ura izoztuarekin eguna argituko duenean ez bestetan (hauetan sua goizago biztu behar bait da); asmazio hori ez da oraingoxea, inondik ere ez da, bere emaztea bidelari doan memento honetakoa, ez asto baten gainean eta ongi arropaturik, hotzarengatik, baizik jendez beteriko mikrobus batetan eta bero galdan, izerditan, eta beterik, ez graziaz, irratia zarata hartaz baizik; aingeruen orde z gizonak harat-honat dabilzanezko zeruaz mintzo bait zaie, eta Errege Magoak jaisten ari direla tresna-hegazkin batetan, misteriorik gabe, nola, noiz eta non jaitsiko diren adieraziaz, itxoin dizaioten...; hontan, mikrobusa geratu egiten da, espaloitik urrun, eta automobil batek harrapatu baino lehen, salto batez, emakume lodi bat sartzen da, arras beteriko paperezko zorro batekin, eta hor doazen automobil guztietan entzuten dena zer den galdegiten du, ea beisboleko partiduren bat ematen ari ote diren, aste egun batetan: hala bait da, ala ez?; txoferrak far dagi, hark baino gehiago dakielako, beti horregatik far egiten bait du jendeak, ezer gutxirengatik baldin bada ere, eta jendetasun handiz, hori bai, erantzuten dio: ezetz, ea ez ote duen entzun hiru ipar-ameriketarrak Ilargira joan direlako; baietz erantzuten du emakumeak, nola ez?; ba, horixe dela; hori?!; jakina, ba; eta emakumeak jarlekuaren sorbalda atsedeten ditu eskuak, Santiagoren sonbrailu ondo ondoan, eta entzuten jartzen da, eta hori miraria lortu dutena! esaten dio belarrira Santiagori, halako batetan bera ere joaten ahalko dela Ilargira joan-etorriren bat egitera, astronauta horiek bezala; Santiago harritu egiten da bere baitan, ezin asmatu du zer pentsatu; edo arazo hura guztia izkirimirizko delako: ipuiren bat, novelaren bat delako,

edo egiaz hiru Errege Magoak direlako datozenak, edo han bertako gizonak, lurretik Ilargira joan eta itzuli diren gizonak direlako: ia ez badakizu oina non jartzen duzun ere, eta emazteari eskua herstutzen dio, eta nahiz bere onera etorria izan, hotz topatzen du, halako bero tzarra egiten duelarik ere, eta begitara begiratzen dio, eta hark bere burua ondo sumatzen duela esaten dio; orduantxe adar-hots bat entzuten da, gurpil handi eta garaitan jotzen duena, haur-hotsak bezala, baina handiago, borobilago, luzeago; zulatu beharrean!, eta txoferra alde batetara geratzen da, bidea uzteko, eta igo berria den andrea mintzo da zaurituren bat bide dela esateko, ez dela posible ondoezta dagoen batetaz honelako auto errenkadan konturatu ahal izatea, nahiz gizona Ilargira heldu deneko eguna izan, eta halako gizarajo horrentzat ez dagoela ez astronautarik, ez Eguberririk, ez Bazkurik, ez ezer, hori gauza beldurgarria!, eta Santiago tente dago, izuaz, orain hiru egun bera bere emazteari heldurik zihoanekoaz, hilik bezala bait zegoen emaztea, eta haurtxoa agerian zuela, amaetxe bidean; hontan txoferrak, emakume lodiari erantzunaz, ezetz esaten du, igaro dena eroen anbulantzia bat dela, klinika psikiatriku batetako zela ipintzen bait zuen argi eta garbi; Santiagok, bere baitan, ero batek bere burua nola sumatuko ote duen pentsatzen du, halako «uuuuuuuu» hura entzunaz..., bere buruan sentitzen bait du hori guztia, eta behar bada urtearen azkena baino lehen iristen ari diren Erregeen ipuiak entzuten ariko bait da, eta Ilargitik hiru gizon heldu direla esaten bait diote, eta horrek, ero batentzat, gauza handia izan behar duela, eta bere burua Jesus Haurratzat har bait dezake!, eta Santiagok bere semeari begiratzen dio, lo dago eta beste mundu batetan bezala, eta honela esaten du: «Karai!» (Mesede-k berak entzun du), eta dituen hortz tartetik eta ezpain artetik haizea hartzen du, eta gero sudurretik botatzen du berriro haizea, sudur azalak dardara egiten diolarik, hegazti baten hegaka antzeko hotsez, eta semeari begiratzen dio, hau egiaz Jesus Haurra bait da, eta Santiago bere aita: bizitzan edozein gauzak, beraiek eta Errege Magoek eta Jesus Haurrak ere, bere hazia ukan bait du, desertuan berak uztatzen dituen artoak eta arbejak dutenez...; orduan galdegiten dio taxistak Santiagori, ea, Nuevo Circón geratzeko asmotan ote diren; berari ez baina emazteari galdegin behar ziokeen, berak ez bait daki deus Caracas hiriaz, ezta Bolívar Plaza bera non dagoen ere; horregatik, Mesede-k erantzuten dio baietz esanaz, geltoki horretarako asmotan doaztela, Meridarako autobusa hartzeko, ezta ala?; txoferrak baietz, hortik hartzen dela Andes-etarako ere, eta apurtxoren bat itxoiteko (Santiagok buruaz mikrobusaren sapaiean jo bait du, gelditzean!), espaloiairen kontra geratuko dela, emazteak beste automobilen aurrean korrika ibili beharrik izan ez dezan; Santiagok esker beroa adierazten dio, esan gabe, eta bai ongi emanen lukeela gizon honek Baltasar Errege jantzian pentsatzen du; azkenean, barrendik atea irekitzen du Santiagok, eta emazteari bere semetxoarekin jaisten laguntzen dio; Mesede ez da ausartzen geratzera, jostura askatuko zaion beldur bait da, eta oharkabean (semetxoaren buru gainetik makurtuaz) gona barrenera begiratzen du, pildun urdinezko gona zuriaren barrenera, gorri koloreko zerbait ikusten ahal da ba han; izan ere, ezetasun zerbait nabari du berak, eta autobuseko gauza bera gerta dakioko, jarlekua busti egin bait zuen; baina, ez, izerdia da soilki; hala izan behar du, bere gona zimurtua ikusten du, besterik ez, eta Santiago ere begira dagokiola konturatzen da eta ez diola ezer esaten, eta berak Jesus haurtxoa eroso ipintzen du bere ezkerreko besoan, eskuina nekatua duelako, ia hilik, eta gero txoferrari leihatilatik begiratzeko beta hartzen

du, orduantxe itxi du Santiagok atea kolpe batez, eta beltzak irrifar egin die biei, hirurei, ate-kolpea tamaina onekoa izan bait da, eta hor doa mikrobusa, gizona zerutik heldu delako ahotsa barruan daramala.

Aurkibidea

Itsasoa ur-bazter luzea da
Lohiezko bide zaharra
Ijitoak (platero
Jesus haurra jaio da